

JAMU	
	Stad. 118 a

JEAN RACINE

Knihovna JAMU

322600041106

FAIDRA

TRAGÉDIE

STUDOVNA

ORBIS

PRAHA

1960

Přeložil
Gustav Franci

OSOBY

THÉSEUS
syn Aigeův, král aténský
FAIDRA
manželka Théseova, dcera Minoa a Pasiphae
HIPPOLYTOS
syn Théseův a Antiopy, královny Amazonek
ARICIE
princezna z královské krve aténské
OINONA
chůva a důvěrnice Faidřina
THERAMENOS
vychovatel Hippolytův
ISMENA
důvěrnice Ariciina
PANOPA
žena z družiny Faidřiny
STRÁŽE

Děj se odehrává v peloponésském městě Troizeně

Právo provozovat tuto hru zadává pouze Československé divadelní a literární jednatelství, Praha 2, Vyšehradská 28, telefon 23 46 20 a 23 51 40. Každé chystané provedení této hry nutno předem hlásit tomuto jednatelství.

DĚJSTVÍ PRVNÍ

Scéna 1.

HIPPOLYTOS, THERAMENOS

HIPPOLYTOS:

Už jsem se rozhodl: odjždím, Theramene,
a drahou Troizenu opustím neprodleně.
Smrtelné pochyby sužují duši mou
a študem rdím se teď nad vlastní zahálkou.
Šest dlouhých měsíců můj otec vzdálený je
a nevím o něm nic, nevím, zda ještě žije,
a nevím, které z míst jej může ukrývat.

THERAMENOS:

A kudy, pane můj, se chcete vůbec dát?
Vždyť abych rozptýlil váš neklid rozechvělý,
já zbrázdil moře dvě, jež město Korint dělí;
já za Théseem šel i krajem vzdáleným,
kde říčka Acheron se sklání k zemřelým;
já Elidou se bral přes vrchol Tenaronu
k moři, jež památník je Ikarova skonu.
Kde zříte naději a které z šťastných míst
vám stopu ukáže, z níž mohl byste číst?
A kdopak ví, kdo ví, zda králův záměr není
v tajnosti uchovat, že žije v odloučení?
Možná, že co my dva tu o něj máme strach,
on v skrytu tráví čas jen v dalších lásky hrách
a s novou milenkou se těší neustále...

HIPPOLYTOS:

Dost, Theramene, dost! Měj, prosím, v úctě
krále!

Už dávno zbavil se omylů mladých let
a nízkou překážkou se nedá zadržet.
Dík slibům nestálost je potlačena nyní
a Faidra nemusí se chvět už před sokyní.
Buď jak buď, povinnost chci splatit cestou svou
i prchnout z těchto míst, kde cítím bolest zlou.

THERAMENOS:

Tak! Bojíte se míst, jež jako dítě malé
jste pro líbezný klid miloval neskonale?
Jimž přednost dával jste, jak, pane, dobře vím,
před ruchem v Aténách i dvorem královským?
Je to strach, nebo žal, co pryč vás odtud žene?

HIPPOLYTOS:

Šťastné dny jsou už pryč. Všechno je
proměněné
od dob, co bohů sbor nám dceru odevzdal,
již s Pasiphae měl sám velký Minos král.

THERAMENOS:

Znám důvod bolesti, již druzí sotva tuší:
to Faidra mučí vás a zraňuje vám duši.
Ukrutná macecha už prvním pohledem
vás předurčovala státi se vyhnancem.
Leč její nenávisť, kterou k vám kdysi měla,
buď rozplývá se už, buď pominula zcela.
Ostatně čehopak se třeba obávat
od ženy raněné, jež smrt chce vyhledat?
Faidra je nemocná a nadarmo to tají,
život i celý svět jí málo znamenají.
Proč tedy chtěla by vám ještě ublížit?

HIPPOLYTOS:

Ta marná nenávisť už nebere mi klid.
Jiný je nepřítel, před nímž se nyní kryji:
chci prchnout, doznávám, před mladou Aricíí,
jejíž rod osud zlý obrátil proti nám.

THERAMENOS:

Teď ubližujete jí, pane můj, vy sám.
Ač Pallantidů zlých je sestrou, dívka milá,
nikdy se k nástrahám svých bratrů nesnížila.
Proč v nenávisti mít půvaby nevinné?

HIPPOLYTOS:

Mě věru nenávisť z těchto míst nežene!

THERAMENOS:

Smím podat k útěku, můj pane, vysvětlení?
Snad krásný hrdina už Hippolytem není,
tím krutým odpůrcem lásky a jejích vnad,
jimž král náš, Théseus, podlehl tolikrát.
Možná, že Venuše, již urážel jste stále,
tím ospravedlnit chce samotného krále,
a proto staví vás do smrtelníků řad
a její oltáře vás nutí uctívat.
Vy milujete, že?

HIPPOLYTOS:

Ach, že ti stydno není!
Ty, jenž mé srdce znáš od mého narození,
jak můžeš vůbec chtít popření hanebné,
když víš, že hrdostí mou cit ten nepohne?
Už s mlékem matky své, jež Amazonkou byla,
já hrdou pýchu sál, která tě překvapila.
Nejinak bylo to ve věku dospělém,
kdy rád jsem uvítal onen cit v nitru svém.
Tehdys mi vyprávěl ze srdce upřímného
o činech otcových i o životě jeho.
Víš, jak jsem vzrušen byl, když v jeho příbězích
já slyšel poprvé o činech hrdinských,
když líčil Thésea, jenž uměl smrtelníky
chránit jak Herakles jen odvaze své díky,
zadávat netvory a loupežníky smést,
jako byl Kerkyon, Skiron a Prokrustes,
či kosti rozmetat siláka z Epidauru,

a mračem vydati i Minotaura zmaru.
Když činy neslavné však vyprávěl tvůj hlas,
jak otec city své dával rád napospas,
o spartské Heleně, jak byla unesena,
kterak se trápila Telamonova žena,
i mnoho ostatních, z nichž nezná jedinou
a které oklamal svou vášní prchavou,
jak Ariadnin pláč žaloval mrtvé skále,
až únos Faidry pak jej změnil nenadále,
ty víš, že slova ta mi působila žal,
že chtěl jsem, abys vše co nejvíc zkracoval.
Jak rád bych býval vzal paměti, v níž vše žije,
ten nedůstojný díl té krásné historie!
A teď bych měl já sám se státi obětí?
Bohům dát napospas hrdost i se svou ctí?
Zatímco hrdinství zlehčuje králi břímě,
mé touhy nehodné jen tím víc odsoudí mě.
S jediným netvorem já nešel jsem se bít,
abych směl jako král prohřešky odčinit.
I kdyby hrdý cit vymizel z mého žití,
má Aricie pak nade mnou zvítěziti?
Což zapomenout smí mé smysly zmatené
na věčnou překážku, jež dělí ji a mne?
Otec ji zatratil. Dle jeho nařízení
synovce bratřím dát jí dovoleno není.
Větví se obává, jež nes by hříšný kmen.
Chce, aby bratří rod byl sestrou uzavřen,
jež, navždy poslušna, i u hrobu má státi
jak ta, jež manželstvím své city nezaplátí.
Mám se s ní oženit a otce rozhněvat?
Mám vzpurnou drzost dát ostatním za příklad?
Když láskou šílenou mé mládí nyní žije...

THERAMENOS:

Jestliže, pane můj, váš čas teď určený je,
pak marně rušíme svým přáním nebes klid.

Král otvírá vám zrak, byť jej chtěl uzavřít!
Hněv jeho ukrutný žár vzpoury neuhásí
a nepřítelkyni jen nové dodá krásy.
Proč děsit vás má cit, jenž zcela cudný je?
Což zkusit nechcete chuť sladké naděje?
Ten hrozný předsudek vám stále hlavu plete?
Strach máte, po stopách že Herkulových jdete?
Což málo srdcí snad Venuše zkrotila?
Kde byste nyní byl, kdyby se smířila
i Antiopa s tím, nač plýtváte své síly,
a kdyby s Théseem ji city nespojily?
Leč komu poslouží ten projev překrásný?
Všechno se mění, že. A s posledními dny
už nevidíme vás v té divokosti svěží
buď vozem projíždět se kdesi na pobřeží,
buď, znalce umění, jež Neptun vytvořil,
koně si sedlávat, byť nejzpuštěnější byl.
Málokdy rušíme svým křikem lesní ptáky.
Tajný žár spaluje vám unavené zraky.
Ne, není pochyby: někoho máte rád
a žalem hynete, ježž chcete ukrývat.
Váš cit a náklonnost teď Aricii platí?

HIPPOLYTOS:

Já, Theramane, jdu. Chci otce vyhledati.

THERAMENOS:

Nechcete Faidru zřít před vaším odjezdem,
můj pane?

HIPPOLYTOS:

Ano, chci! Oznam jí záměr ten.
Je povinností mou se s Faidrou rozloučiti.
Však copak Oioně zneklidňuje zas žití?

Scéna 2.

HIPPOLYTOS, OINONA, THERAMENOS

OINONA: Ach pane, který žal se mému vyrovná,
když sudbě osudné se vzdává královna.
Marná je nocí dnem má péče starostlivá:
v rukou mi umírá, ač nemoc svoji skrývá.
Duch její zmatený se chvěje neklidem,
bolest ji vyhání za noci z lůžka ven.
Chce denní světlo zřít, leč žal ten přehluboký
mne nutí stranou všech vést královniny kroky.
Jde sem.

HIPPOLYTOS:

Slyšel jsem dost. Nechci jí překážet
a tváří nemilou ji znovu popouzet.

Scéna 3.

FAIDRA, OINONA

FAIDRA: Zůstaň stát, Oinono! Oddychněme si chvíli!
Dále už nemohu. Opouštějí mě síly.
Mé oči raněny jsou světla záplavou
a nohy chvějící necítím pod sebou.
Ach běda!

(Posadí se)

OINONA: Nebesa! Kéž pláč náš hněv váš smíří.

FAIDRA: Ty cetky zbytečné i závoje mě tíží!
Čí ruka dotěrná v ty uzly nevhodné
svázala nad čelem tak pevně vlasy mé?
Cítím jen zármutek, všude se léčky snují.

OINONA: Jak vaše příkazy si často odporují!

Vy sama zavrhla jste přání umírat
a mně jste kázala vlasy vám vyčesat.

Vy sama chtěla jste, věříc v své uzdravení,
spatřit co nejdříve zas prudké světlo denní.
Teď, paní, zříte je — leč prchnout chcete zas,
nenávidíc tak den, jenž tolik lákal vás.

FAIDRA: Ó tvůrče zářivý smutného rodu mého,
ty, v němž má matka má původce jediného
a který rdíš se snad nad krutým zmatkem mým,
ó Slunce, sbohem buď, naposledy tě zřím!

OINONA: Což chmurné touhy své se neumíte zbýti?
Stále vás vidět mám, jak nechtějíc dál žít
konáte přípravy jen k věcem posledním?

FAIDRA: Bozi! Proč u lesa já v stínu nesedím.
Kdy budu pohlížet, prachem, jež vzduly boje,
na hrdé spřežení, o němž sní oči moje?

OINONA: Jak, paní?

FAIDRA: Blázním snad. Co mluvím? Kde to
jsem?
Kam zabloudil můj duch v mém přání
zpozdilém?

Rozum jsem ztratila, či bozi mi jej vzali?
Oinono drahá, hled: ruměncem mou líc halí.
Ty příliš často zříš mé zmatky bolestné
i slzy, plnicí, aniž chci, oči mé.

OINONA: Musíte-li se rdít, pak tedy tím, že slova
neulehčí vám žal, jež vaše nitro chová.
Péči se vzpírajíc a hluchá k domluvám
chcete dát svoje dny bez lítosti v plen tmám?
Co za strach může běh dnů vašich omeziti?
Co za kouzla či jed jim bere pramen žití?
Třikrát už nebesa zahalil temný šál
a spánek jedinkrát vám zraky nespoutal.
A třikrát zahnal den už přízrak noci tmavý,
co tělo soužíte v samotě bez potavy.

Jak s vlastním životem mít plán tak strašlivý?
Kdo svolil k útoku, jímž ničíte se vy?
Vy bohy tupíte, kteří vám život dali.
Vy, paní, zradila jste chotě, jenž je v dáli.
Vy, paní, zradila jste děti nešťastné
a čin váš v jařmo zlé je jistě uvrhne.
Uvažte, že týž den jim vezme rodnou matku
a synu cizinky dá naděj na oplátku,
synu, jenž pro vás byl vždy hrdým soupeřem,
ježž Amazonka zlá chovala pod srdcem.
Ten Hippolytos...

- FAIDRA: Ach!
- OINONA: Má výtka tvrdá byla?
- FAIDRA: Nešťastná! Jméno jen, které jsi vyslovila!
- OINONA: Nu budiž. Ten váš hněv je věru oprávněn.
Ráda vás zřím se chvět při jméně prokletém.
Žijte! Kéž povinnost se láskou probudila!
Nestrpte, aby syn, ježž Skytka porodila,
děti vám obtížil proradnou vládou svou
a podrobil si tak Řecka krev vznešenou.
Jen neotálejte. Slábnete každou chvíli,
je třeba obnovit zas rozptýlené síly,
pokud žár vašich dnů, jež hledaly už klid,
docela nepohas a lze jej oživit.
- FAIDRA: Já hříšný běh svých dnů už příliš prodloužila.
- OINONA: Výčitka nějaká mysl vám rozrušila?
Či zločin poskvornil čistý štít vaší cti?
Lpí vám snad na rukou krev lidské oběti?
- FAIDRA: Ví nebe, na rukou mých kapka krve není
a srdce, doufám též, nevinné zůstane mi.
- OINONA: Jaké jen, řekněte, chováte v nitru zlo,
že srdce nevinné se jím tak zděsilo?
- FAIDRA: Už jsem ti řekla dost. Nelze se vyznat z všeho.
Umírám, bojíc se přiznání strašlivého.
- OINONA: Tak tedy zemřete v mlčení nelidském!

Však oči zatlačit vám musí jiná z žen.
Ač světlo života se tenounce vám chvěje,
má duše před vaší v kraj vstoupí beznaděje.
Tisíce vede cest tam dolů k zemřelým
a po té nejkratší já půjdu s žalem svým.
Krutná! Byla snad má oddanost vám malá?
Víte, že v kolébku jsem já vás ukládala?
Že domov, děti své já v obět dala vám?
A tohle odměnou za věrnou službu mám?
FAIDRA: Co dokázati chceš tím krutým naléháním?
Vím, že když promluví, hrůzou svých slov tě
raním.

- OINONA: Což slova mohou se té hrůze vyrovnat,
když vidím před sebou vás zvolna umírat?
- FAIDRA: Když poznáš zločin můj, jímž dny mé nyní
hynou,
já stejně zemru, věř, a s mnohem větší vinou.
- OINONA: Paní, ve jménu slz, které tu prolévám
u nohou chvějících, jež vroucně objímám,
mou duši oddanou zlých zbavte pochybností.
- FAIDRA: Tys chtěla to. Teď vstaň!
- OINONA: Mluvte, a bez milosti!
- FAIDRA: Co říci, nebesa! Kde vlastně začít mám?
- OINONA: Víc víry dejte mi: snadno se nelekám.
- FAIDRA: Jak osudná je zášť Venuše rozhněvané!
Kam matku zavedlo srdce jen láskou hnané!
- OINONA: Zapomeňte to vše. A pro budoucí dni
ať tuto vzpomínku přikryje mlčení.
- FAIDRA: Rci, Ariadno, mi, jak láskou strádá žena,
jež smrt si zvolí tam, kde byla opuštěna?
- OINONA: Co je vám, paní má? Proč smrtelný váš žal
pokrevné příbuzné dnes k žití vyvolal?
- FAIDRA: Je přáním Venuše, abych já, z bídné krve,
zhynula naposled, jsouc horší než ty prvě.
- OINONA: Vy milujete snad?

FAIDRA: A láskou strašlivou!

OINONA: Koho?

FAIDRA: Teď uslyšíš, co zničí duši tvou.
Miluji... Při jméně až hrůzný strach mě jímá.
Já miluji...

OINONA: Koho?

FAIDRA: Znáš Amazonky syna,
prince, jenž ode mne znal pouze tíhu zla?

OINONA: Co? Hippolyta snad?

FAIDRA: Správně jsi pravila!

OINONA: Nebesa! Všechna krev mi v žilách zledověla.
Toť zločin! Zoufalství! Rod zničený je zcela!
Ach cesta neblahá! Proč jenom mořský proud
k těm břehům proradným nám dovoloval plout!
FAIDRA: Zlo sahá mnohem dál. Když v onom dávném
čase

za syna Aigea já šťastně provdala se,
má radost a můj klid se zdál být úplný.
Leč brzy zjevil se nepřítel vznešený,
ježž v město Atény zlá sudba přivolala:
já bledla, rděla se, má duše byla malá,
mluvit jsem nemohla, zřela jsem ho i v snách,
mé tělo bylo led — a hned zas v horečkách.
Já dobře věděla, že vašeň Venušina
krev moji nevinnou svým krutým poutem jímá.
Chtěla jsem smířit ji svou pilnou modlitbou.
Pak dala jsem jí chrám hýčkaný péčí mou.
Zvířata obětní jí nesouc každým časem,
svůj rozum zbloudivší v jich krvi hledala jsem.
Leč to vše lásku mou vyléčit nemohlo.
Nadarmo kladla jsem na oltář kadidlo:
Venuše modlitby mé každý den sic měla,
leč Hippolytos cit. Jak stále jsem jej zřela,
i v hloubi oltáře, kam oběť kladla jsem,
já místo bohyně vzývala jeho jen.

Chtěla jsem uprchnout. Leč k dovršení všeho
i v tváři manžela já viděla jsem jeho.
Konečně rozhodla jsem proti zájmům svým,
že budu se mu mstít, a tak čest ochráním.
Chtějíc se před tím krýt, jehož jsem zbožňovala,
já krutou macechou posléze jsem se stala.
Do vyhnanství měl jít. Přival mých výčitek
jej vskutku otci vzal a zahnal na útěk.
Jak jsem si oddechla, že jiný kraj jej hostí!
Mé dny teď plynuly v klidu a nevinnosti.
Oddána manželu a skrývajíc svůj žal,
já plody hýčkala, jenž svazek ten mi dal.
Leč všechno nadarmo! Krutý je osud ženy!
Choť vlastní odvedl mě jednou do Troizeny,
kde starý nepřítel znovu přede mnou stál.
Má rána hluboká hned krvácela dál.
To nebyl ani žár, jímž krev moje teď plála,
spíš sama Venuše se v ní už ukrývala.
Já měla hrozný strach z té touhy zločinné
a k žití nenávisť a hrůzu z vášně své.
Chtěla jsem smrtí svou čest vlastní zachrániti
a světlu dennímu plameny temné vzíti.
Leč snést jsem nemohla tvůj pláč a starost tvou.
I řekla jsem ti vše. Když výtky nebudou
už ztěžovat mou smrt, jež blízko už je zcela,
když jiskru života, jež zvolna mizí z těla,
bláhovou pomocí nebudeš rozzíhat,
pak svého přiznání nemusím litovat.

Scéna 4.

FAIDRA, OINONA, PANOPA

PANOPA: Já chtěla bych vám skrýt tu smutnou zprávu,
paní.

Však nutno zjeviti vám všechno bez meškání.
Smrt chotě vzácného, má paní, vzala vám,
a jen vy neznáte to, o čem promlouvám.

FAIDRA: Co pravíš, Panopo?

PANOPA: Že královna, jež strádá,
nadarmo od bohů Théseův návrat žádá,
protože v přístavu, kam lodi dopluly,
syn Hippolytos sám vyslech ten ortel zlý.

FAIDRA: Nebesa!

PANOPA: Atény z dvou pánů vybírají:
tak princů vašemu jedni svou přízeň dají,
zatímco druhá část, zákonů nedbajíc,
synu té cizinky zdá se zas přátel víc.
Dokonce spiknutí prý drzý záměr chová
trůn Aricii dát — té z rodu Pallantova.
Chtěla jsem nejrychlejš sdělit vám zprávu tu.
Sám Hippolytos už se chystá na cestu
a snadno mohl by, v té rozbouřené době,
vratký lid v Aténách docela strhnout k sobě.

OINONA: Již dosti, Panopo! Královna nenechá
bez povšimnutí, věř, všechna sdělení tvá.

Scéna 5.

FAIDRA, OINONA

OINONA: Já, paní, nechtěla už brániti vám v žití
a v kraje zemřelých jsem s vámi chtěla jíti.

Sama jsem měla jen docela málo sil.
Leč osud nešťastný teď všechno převrátil.
Teď život, paní má, se změní dozajista.
Král zemřel, musíte se ujmout jeho místa.
Víte, že zesnulý vám syna zanechal:
bez vás je otrokem a s vámi bude král.
O koho opře se, když se mu něco stane?
A kdo mu osuší pak oči uplakané?
Nevinný jeho pláč na nebi téhož dne
hněv předků veškerých proti vám pozdvihne.
Leč v klidu žijte teď. Všechno se přece mění.
Ani váš žhavý cit už hříšným citem není.
Théseus porušil váš svazek smrtí svou
a vaše láska teď už není zločinnou.
I z Hippolyta strach je nyní bez příčiny:
smíte se vídat s ním bez pocitu vší viny.
Že o nenávisti své královny on ví,
snad v čelo povstání se zítra postaví.
Z bludu jej vyvedte a zkroťte odvážného.
Jsa králem těchto míst, je Troizena přec jeho.
Leč ví, že zákon dal vašemu synovi
město, jež dílem je bohyně Minervy.
Tam nepřítelkyně vás obou vskutku žije.
I spojte síly své, ať zhyne Aricie.
FAIDRA: Nu dobrá, Oinono. Poslechnu radu tu.
Chci žít, lze-li mé dny navrátit životu
a láska synovská jestli v tom chmurném čase
v mé duši chřadnoucí rozžehne jiskru zase.

DĚJSTVÍ DRUHÉ

Scéna I.

ARICIE, ISMENA

- ARICIE: Hippolytos že chtěl mě vidět právě zde?
Hippolytos že jde mi říci sbohem své?
Díš pravdu, Ismeno? Není to omyl nový?
- ISMENA: To první důsledek je smrti Théseovy.
Co nejdřív poznáte, že z nejrůznějších stran
ti, jež král zavrhl, poběží nyní k vám.
Je Aricie zas osudu svého paní
a Řecko celičké se k nohám jí už sklání.
- ARICIE: Tedy to, Ismeno, není jen lichá zvěst?
Nežiji v otroctví? Svět bez nepřátel jest?
- ISMENA: Má paní, bohové se s vámi usmířili.
Za bratry vašimi král Théseus teď pílí.
- ARICIE: Co za dobrodružství mu uzavřelo dny?
- ISMENA: O konci udává se výklad přerůzný.
Prý novou milenku unášel podle všeho,
když vlny pohřbily manžela nevěrného.
Dle jiné zprávy zas — jíž kdekdo uvěřil —
s vladařem Lapitů v podzemí sestoupil,
Kokytu říčku zřel i celý ten kraj stinný,
kde, živý, setkal se pak s podsvětními stíny.
Leč nesměl opustit prý cestu ztemnělou
a k břehům vrátit se, jež bez návratu jsou.
- ARICIE: Což může smrtelník před koncem vlastní pouti
v obydlí zemřelých tam dole nahlédnouti?
Co by jej mohlo hnát k těm břehům proradným?
- ISMENA: Je mrtev Théseus! Jak jen vás přesvědčím?

- V Aténách smutek je a Troizena zas vítá
za svého vladaře mladého Hippolyta.
Faidra, jež o syna má v této chvíli strach,
se svými přáteli tráví čas v poradách.
- ARICIE: Myslíš, že půjde syn cestami lidštějšími?
A pouta králova že nyní uvolní mi?
Že soucit bude mít?
- ISMENA: Doufám v to, paní má.
- ARICIE: Jak málo srdce tvé tu krutou duši zná!
Proč myslíš, že by měl právě mě litovati,
když patřím k rodu těch, jimž jeho zášť jen platí?
Viš, že se vyhýbá nám dvěma dlouhý čas
a tam že chodívá, kde nešpatřil by nás.
- ISMENA: O jeho zášti vím vše, co se o ní říká.
Leč také zřela jsem dlít s vámi Hippolyta.
A to, že hrdý je, prý více nežli dost,
tehdy jen zdvojilo všechnu mou zvědavost.
Jakmile zjevil se, celá ta pověst zbledla:
upadal v rozpaky, sotva jste k němu vzhlédla.
Své zraky nadarmo chtěl od vás odvracet,
samy se vracely, prahnoucí, zase zpět.
Byť jméno milenec urážku pro něj chová,
on jeho oči má, nemá-li jeho slova.
- ARICIE: Jak, drahá Ismeno, mé srdce rádo má
tvá slova, která snad jsou málo pravdivá!
Řekni ty, která vše víš o dnech mládí mého,
je možné hračkou být osudu neblahého,
srdce mít plné slz a smutku, hořkosti,
a přitom lásku znát se zmatkem něžností?
Jsem z rodu vladaře, jemuž Zem matkou byla.
Sama, již válka zlá před smrtí ušetřila.
Kdysi jsem ztratila v květu let mladistvých
šest bratří. Rod náš měl naději v každém z nich.
Meč tehdy kosil vše, takže pak země celá
s lítostí pila krev i vnuků Erechthea.

Ty víš, že jejich smrt dovršil krutý řád:
jediný z Řeků všech mě nesmí milovat.
Bojí se, abych snad své lásky vášní bédnou
popel všech bratrů svých neoživila jednou.
Však stejně dobře víš, jak pohrdám tím vším,
co nevěřící král dal v cestu citům mým.
Ty víš, že lásky cit já maříc v každé době,
díky jsem vzdávala i zlobě Théseově,
jež byla ve shodě i s pohrdáním mým.
A tehdy zjevil se mým očím jeho syn.
Mé zraky nebyly lacino okouzleny
krásou a půvabem, jež chválí jiné ženy
a v nichž mu přírodou byl důkaz úcty dán,
jímž zdá se pohrdat a o němž neví sám.
Miluji, uctívám vzácnější vznešenosti:
ne slabost otcovu, leč odkaz jeho ctností.
Miluji, vyznávám tu pýchu šlechtnou,
již nikdy nespoutal cit milostný svou hrou.
Faidra se nadarmo honosí láskou krále.
Můj cíl je mnohem výš a prchám neustále
před snadným úspěchem, jež každý může mít,
když vchází do srdce, v němž kdekdo najde byt.
Chci zlomit odvahu, jež nezlomná se zdála,
do duše smutek vnést, byť ten cit nepoznala,
spoutati zajatce a v jeho vlastním jhu
štěstí mu ukázat i k jeho údivu.
To duše moje chce, proto jí neklid zmítá.
Odzbrojit Herkula lze snáz než Hippolyta,
a čím byl častěji získáván obr zlý,
tím méně slávy dal očím, jež vyhrály.
Ach drahá Ismeno, já vím, že bláhová jsem
a tíhu úkolu že jistě poznám časem.
Možná že uslyšíš v pokorné lítosti
mě nad tou pýchou lkát, v níž vidím dnes zdroj cti.

On že by miloval? Však kterak, Hippolyte,
bych mohla získat já...

ISMENA: Sama ho uslyšíte.

Jde právě k vám.

Scéna 2.

HIPPOLYTOS, ARICIE, ISMENA

HIPPOLYTOS:

Paní, dříve než odejdu,
já musím zpravit vás o vašem osudu.
Můj otec nežije. A strach o bytí jeho
předvídal důvody vzdálení předlouhého:
jen smrt, jež zničila dílo, jímž sloužil všem,
tak dlouho mohla jej ukrývat před světem.
Bohové vrátili tak Parce smrtichtivé
toho, jenž průvodcem byl Herkulovi dříve.
Doufám, že vaše zášť, jich ctnostmi utlumena,
dovolí, abych zde uváděl jejich jména.
Jediná naděje mírní smutek z té smrti:
že smím vás zbavit pout, jež dlouho vás už drtí.
Ruším ty zákony, jež krutý měly řád.
Volně teď můžete se srdcem nakládat
a v této Troizeně, jež opět náleží mi,
získána po dědu nároky dědickými,
a která zvolila mě znovu králem svým,
budete jako já občanem svobodným.

ARICIE: Ó vaše dobrota rozpaky působí mi.
Nemilost nahradit činy tak šlechtnými
znamená, pane můj, aniž to tušíte,
dát mne v plen zákonu, před nímž mě chráníte.

HIPPOLYTOS:

V Aténách neví se, kdo městu vládnouti má.

Vás a mě jmenují i královnina syna.

ARICIE: Mě, pane?

HIPPOLYTOS:

Dobře vím — pročpak si lichotit —
že zákon může se proti mně obrátit:
mou matku cizinku Řecko přec vyčítá mi.
Však kdybych soupeřem jen bratra měl, má
paní,

pak znal bych vítězství dát starým právům svým
proti všem, kdo přejí zákonům rozmarným.

Vážnější překážka však změnu nyní chystá:

chci ustoupiti vám a vést vás v ona místa,

jež s žezlem přijali kdys vaši předkové

od krále vladařů, jenž synem Země je.

Dědictví dalo pak trůn králi Aigeovi.

Když otec Aténám dal vzhled i prostor nový,

všichni jej s radostí za krále uznali.

A vašich bratří šest potkal tak osud zlý.

Atény volají vás nyní k sobě zpátky.

Dost dlouho zněl tam pláč nad válečnými
zmatky.

Dost dlouho pila zem krev rodu vašeho,

takže kraj pronikla i oplodnila ho.

Troizenou jsem si jist. A krétský venkov dává

Faidřiným synům to, co patří jim dle práva.

Attika patří vám. Jdu, abych sjednotil

hlasy, jež naše jsou, v jediný jenom cíl.

Jak jsem všim zmatena a jak jsem překvapena.

Mám strach, že pouhým snem je celá tato
změna.

Smím všemu uvěřit? Není to prelud jen?

Který bůh, pane můj, vám vnukl záměr ten?

Právem se vypráví o vašich skutcích všude.

Teď vím, že pověsti jsou vzhledem k pravdě

chudé.

Jen pro mě zradil jste, můj pane, sebe sám.

Což není na tom dost, když vaši přízeň mám

a když tak dlouho už se vaše duše brání

té nenávisťi...

HIPPOLYTOS:

Já? Nenávidět vás, paní!

Ať v barvě nejhorší byl cit můj vykreslen,

lze věřit, že snad já z nelidských předků jsem?

Jak hrubý, ukrutný by musel býti asi

ten, jenž by nezjihnul před mocí vaší krásy.

Což směl jsem vzdorovat půvabům nevšedním?

ARICIE: Jak, pane?

HIPPOLYTOS:

Daleko jsem zašel s vyznáním.

Můj rozum, přiznávám, vašeň mi zastínila.

Poněvadž mlčení přemohla citu síla,

chci, paní, mluvit dál. A chci vám říci to,

co bylo tajemstvím v mém srdci ukryto.

Před vámi stojí princ, jenž uboze teď žije,

neb pýchy prokleté on smutnou obětí je.

Já, který vzdoroval vždy lásce v pýše své

a posmíval se těm, jež do zajetí zve,

já, který chudáky litoval v ztroskotání

a bouřím přihlížel jen zpod pobřežních strání,

jsem téhož zákona pokorným otrokem.

Co způsobilo to, že kdosi jiný jsem?

Zpozdilou odvahu zvrátila chvílka malá

a duše, pyšná dřív, se otrokyní stala.

Téměř šest měsíců, pln smutku, zmatený,

já v tomto znamení počítám svoje dny

nadarmo bráně se jak vám tak i sám sobě:

ač prchám před vámi, jste se mnou v každé době.

Váš obraz kreslí mi i lesní houština.

Ať plane jasný den či ať je noc a tma,

všechno mým představám půvaby tajné skýtá

a všude jen vy jste pro snění Hippolyta.
Sám sebou v těchto dnech se jenom zabývám,
nořím se v nitro své, však sebe nezřím tam.
Můj luk i šíp i vůz — to všechno překáží mi.
Již nevzrušuji se závody jezdeckými.
Jen pláč a nářek můj ruší teď lesní sráz
a koně ve stáji už neznají můj hlas.

Snad vyprávění mé, z něhož vřelý cit sálá,
vás trochu zděsí tím, co že jste udělala.
Poněkud zprudka se vyznalo srdce mé.
Jsem divný zajatec pro pouto překrásné.
Snad oči alespoň vzácnější obět sklízí,
když řeči o lásce až dosud jsou mi cizí.
Leč neodmítejte můj neumělý dar,
jemuž by Hippolyt byl bez vás nedal tvar.

Scéna 3.

HIPPOLYTOS, ARICIE, THERAMENOS, ISMENA

THERAMENOS:

Pane můj, královnu vám spěchám ohlásiti.
Všude vás hledá.

HIPPOLYTOS:

Mně?

THERAMENOS:

Nevím, co bude chtítí,
leč všude vyptává se, pane, po vás jen.
Cos chce vám Faidra říct před vaším odjezdem.

HIPPOLYTOS:

Faidra? Co jí mám říct? A na co ještě čeká?...

ARICIE:

Musíte přijmout ji, byť vás to, pane, leká.
Třebaže jste si jist, že zášť má v srdci svém,
žal její zmírněte jí aspoň soucitem.

HIPPOLYTOS:

Vy odcházíte už? Kterak zvím, co se stane,
zda neurazil jsem půvaby zbožňované
a zdali srdce mé, které vám nechávám...

ARICIE:

Jděte jen, princí, vstříc zas novým výpravám
a moc mou v Aténách mi znovu upevněte.
Ráda vše přijímám, co vy mi dáti chcete.
Však ono císařství, jakkoli skvělé je,
nepatří k darům těm, v něž skládám naděje.

Scéna 4.

HIPPOLYTOS, THERAMENOS

HIPPOLYTOS:

Všechno je hotovo? Leč královna jde ke mně.
K odplutí schystej vše, příteli, neprodleně.
Rychle dej příkazy a vrať se k domovu,
abys tu ukrátil mou trapnou rozmluvu.

Scéna 5.

FAIDRA, HIPPOLYTOS, OINONA

FAIDRA (*k Oioně v pozadí jeviště*):

Je zde. Mně do srdce hned všechna krev se žene.
Jak na něj pohlédnu, mé rty jsou náhle němé.

OINONA:

Vzpomeňte na syna, který má už jen vás.

FAIDRA:

Prý, pane, hodláte co nejdřív odplout zas.

Chci k vaší bolesti připojit slzy svoje
a říct, proč srdce mé je plno nepokoje:
můj syn je bez otce a brzy přijde den,
kdy zemru také já a bude sirotkem.

Tisíce nepřátel už hrozí jeho životu.
Jenom vy můžete mé dítě ochrániti.
Leč tajná výčitka klid nedopřává mi.
Mám strach, že nadarmo vás ruším prosbami,
že hněv, jímž po právu mou zlobu odrážíte,
padá jak na matku, tak na její též dítě.

HIPPOLYTOS:

Mně, paní, cizí je tak podle nízký cit.

FAIDRA: Leč zasloužila bych si vaši nenávisť,
když tolik činů zlých z mé strany stále zříte.
Do srdce, pane můj, mi ale nevidíte.

Já chtěla pro vás být jen ztělesněním zla
a v témže místě jsem žít s vámi nemohla.
Tajně i veřejně já proti vám jsem byla
a moře, chtěla jsem, aby nás rozdělila.
Zákon jsem vydala, jenž nedovoloval,
aby vás kdokoli přede mnou jmenoval.
Jsou-li však urážky též mírou utrpení
a jestli moje zášť se ve vaši zášť mění,
pak není druhé z žen, jíž třeba projevit
jen více soucitu a menší nenávisť.

HIPPOLYTOS:

Matka, jež střežíva svých vlastních dětí práva,
nároky nevlastních zpravidla neuznává.
Já, paní, dobře vím, že podezření zlé
se s druhým manželstvím narodí obvykle.
Každá z žen chovala by nedůvěru ke mně
a tíhu urážek bych musel nésti stejně.

FAIDRA: Kéž nebe dosvědčí, jak ráda chtěla bych
vám, pane, dokázat, že neznám tento hřích.
Mně zcela jiný žal rozdírá nyní duši!

HIPPOLYTOS:

Žal možná těmto dnům jen velmi málo sluší.
Vždyť třeba manžel váš je dosud naživu
a díky nebesům se vrací k přístavu.

Neptun jej zachrání. Můj otec utíká se
k tomuto bohu přec s modlitbou v každém čase.

FAIDRA: Nikdo z nás nespátí dvakrát břeh zemřelých.
Poněvadž Théseus v ponurý kraj ten vnik,
nadarmo čekáte, že navrátí se zase.
Lakomý Acheron kořisti nevzdává se.
Co pravím? Vždyť je živ a před sebou jej zřím.
Mně zdá se, právě teď že s chotěm hovořím.
Ve vás mi ožívá. A srdce mé... ó běda!
Má vášeň šílená se déle skrývat nedá.

HIPPOLYTOS:

Hle cit, jenž silou svou i zázrak vyvolá.
Ač mrtev, po boku přec máte manžela,
který v svém náručí zas vaši duši chová.

FAIDRA: Ach ano, prahnu, žhnu, jsem celá Théseova.
Miluji nejen tvář, jež zřela podsvětí
a která tolik žen dovedla laskati
a bohu zemřelých šla vzít ženu jeho,
leč i tu věrnou líc člověka vznešeného,
snad vzpurnou v mládí svém, však tolik

půvabnou,

že mnozí, jako já, v ní božské rysy čtou.

Měl vaši postavu, též zrak i řeč měl vaši.

I váš stud vznešený byl vepsán v jeho tváři,
když cestou po moři ke Krétě přispěchal,
oddaný sluha dcer, jež zplodil Minos král.

Kde jste jen tenkrát byl? Proč i s ním nesměl
vítat

ve sboru hrdinů lid tehdy Hippolyta?

Proč mládí bránilo, abyste mohl sám
vstoupit na onu loď, jež zavezla ho k nám?

Vy byste netvora skolil i beze zbraní
nedbaje lstivých cest, jež úkryt jeho chrání.

Abyste jistě šel i cestou nejistou,
má sestra dala by vám klubko do rukou.

Ach ne! V tom směru bych já udělala více,
vedena příkazy své lásky — pomocnice.
Já, princí, věřte mi, bych sama chtěla vést
vás labyrintem tím a jeho spletí cest.
Jak bych se starala o tu tvář nejkrásnější!
Obavy milenky přec klubko nezkonejší.
Kdykoli byste šel zrádnými cestami,
já musela bych jít, můj pane, před vámi.
Faidra, jež v labyrint by s vámi sestoupila,
s vámi by zhynula — anebo zvítězila.

HIPPOLYTOS:

Ó běda! Nevíte, že jeho synem jsem
a že král Théseus je vaším manželem?

FAIDRA: A z čeho soudíte, že jsem snad zapomněla?
Je něco, čím má čest na chvíli utrpěla?

HIPPOLYTOS:

Ach paní, promiňte. Pln zmatku přiznávám,
že podezření mé byl chvilkový jen klam.
Hanbou se musím rdít, když díváte se na mě
a jdu teď...

FAIDRA: Ukrutný! Slyšel jsi všechno správně.

Dost jsem ti zjevila, aby v tom nebyl klam.
Nuže, teď tedy víš, co v srdci ukrývám.
Leč nesmíš myslit si, když lásku vyznávám ti,
že klid a svědomí ji draze nezaplatí
a že cit bláhový, jenž zmámil hlavu mou,
živil tu náказu radostí zbabělou.

Jsouc smutnou obětí pomstychtivosti bohů,
já větší zášť než ty přec k sobě chovat mohu.
Boží ať svědčí mi. Vždyť dali v nitru mém
osudné vášni vzplát, jež hoří plamenem.
A štěstím ukrutným pak mohli potěšit se,
když srdce zmámili ubohé smrtelnice.
Na dobu vzpomeň si, která už minula.
Útěk mi málo byl, tak jsem tě vyhnala.

Hnusná, zlá, nelidská jsem pro tě býti chtěla
a majíc z tebe strach, hněv tvůj jsem probouzela.
Co z marné snahy té jsem, chudák, mohla mít?
Rostla tvá nenávisť, však nemizel můj cit.
Ba, žal tě přizdobil jen novou krásou časem.
V slzách i v horečce po tobě prahnula jsem.
Snadno bys uhod vše jediným pohledem,
kdyby tehdy tvůj zrak se mohl dívat jen.
Co mluvím? Myslíš si, že hrozné vyznání to
nebylo s bolestí a těžce poodkryto?
Přišla jsem prosit tě, o syna bojíc se,
abys jej nechoval, jako mě, v nelásce.
Jak slabá záminka pro tu, jež láskou plane.
Já mluvit musela jen o tobě, můj pane!
Pomsti se, ztrestej mě za lásku nehodnou!
Jako syn hrdiny splň dávnou tužbu svou
a bytost obludnou sproved rukama svýma.
Vdova po královi miluje jeho syna!
Hleď bytost proradnou odstranit ze svých cest.
Zde moje srdce máš, tam musíš ránu vést.
Čím více touží teď urážky odčiniti,
tím prudčej ruce tvé se v ústrety už řítí.
Bodni! Leč srdce mé když málo hodné jest,
aby za hříchy své tak sladký vzalo trest,
či nechceš-li se snad zlou krví pošpinit,
svůj půjč mi aspoň meč! Sama si vezmu žití!
Rychle!

OINONA: Co děláte? Viděl to, paní, svět?

Hle, někdo přichází. Rychle se vraťme zpět
a svědkům hanby té se hledme vyhnout tiše.

Scéna 6.

HIPPOLYTOS, THERAMENOS

THERAMENOS:

To Faidra utíká, či vlečena je spíše?
Vidím, že bolest zlá vám, pane, srdce rve.
Jste zmaten, pobledlý, nemáte zbraně své.

HIPPOLYTOS:

Prchněme rychle pryč! Všechno se ve mně
hrouťí.

Nemohu bez hnusu na sebe pohlédnouti.
Faidra... Ne, bohové! O hrozném tajemství
ať nikdo z lidí všech se nikdy nedoví!

THERAMENOS:

Loď připravena je, můj pane, na odplutí.
Leč zatím v Aténách už padlo rozhodnutí.
Prý vládci sečetli tam hlasy kmenů všech
a Faidra se synem má vládnout v městských
zdech.

HIPPOLYTOS:

Faidra?

THERAMENOS:

Tak. Posel prý od lidu aténského
už Faidře žezlo dal a přitom bratra tvého
králem hned jmenoval.

HIPPOLYTOS:

Znáte ji, bozi, dost?
Má to být odměna snad za Faidřinu ctnost?

THERAMENOS:

Že náš král nezemřel, se, pane, leckde říká
a lidé v Epiru prý zřeli panovníka.
Leč já, jenž hledal ho, já příliš dobře vím...

HIPPOLYTOS:

Vše nutno vyslechnout i zabývat se vším.
Přejme těm řečem sluch, hledejme jejich zdroje.
Jestliže liché jsou, pak ať je cesta moje
jen záchranou. A chci, aby si žezlo vzal,
kdo v skutku hoden je nosit je jako král.

DĚJSTVÍ TŘETÍ

Scéna I.

FAIDRA, OINONA

FAIDRA: Ať jiní vezmou si na sebe poct mých břímě.
Jak můžeš jenom chtít, aby teď spatřili mě?
Čím duši zklamanou zas mámíš, ó ty zlá?
Ukryj mě raději! Já příliš mluvila.
Svým vášním vystoupit jsem dala v rozrušení
já vyslovila to, co pro lidský sluch není.
Ó jak mi naslouchal! A jak se obratně
v hovoru vyhýbal těm myšlenkám i mně.
Toužil jen po jednom: býti zas někde v dáli.
Jak jeho rozpaky mou hanbu zdvojovaly!
Proč jsi jen mařila mé touhy smrtelné!
Běda! Když jeho meč si hledal srdce mé,
zbledl snad kvůli mně? Proč neskončil má
muka?

Stačilo, jeho meč že sevřela má ruka,
a v jeho očích hned nástrojem hrůzným byl,
jímž on by ruce své mou špínou znesvětil.

OINONA: Když duše v neštěstí jen útěchu si hledá,
pak živí plameny, jež uhasit je třeba.
Což Minotova krev by mohla souhlasit,
aby tak nízký cíl jí poskytl zas klid?
Když člověk neschopný prchá před obtížemi,
není líp vládu vzít a zachránit tak zemi?

FAIDRA: Jak mohu podrobit stát svému zákonu,
když vlastním rozumem už sama nevládnou,
když smysly zmatené teď nedbají mých přání,

když pod jhem potupným já nedýchám už ani,
když zmirám...

OINONA: Prchněte!
FAIDRA: Nesmím ho opustit!
OINONA: S vyhnanecem včerejška dnes toužíte zas být?
FAIDRA: Němohu vyhnat jej. Ví, čím mé srdce plane.
Stud dávno nehalí mé vášně rozhárané.
Svou hanbu zjevila jsem očím vítěze
a sporou naději teď těžko zahnat lze.
To ty, když vzývalas mé prchající síly,
aby před zničením mou duši zachránily,
životu vrátilas mě řečí lichotnou.
A já ti věřila, že najdu lásku svou.
OINONA: Ať, už je vina má veliká nebo malá,
pro vaši záchranu bych všechno udělala.
Když jeho urážek nechcete vzpomínat,
což zapomenout lze na pohrdavý chlad?
Jak tvrdě díval se v své zaslepené pýše,
když jemu u nohou jste spočinula tiše.
Jak jeho jednání mi bylo odporné!
Proč Faidra neměla v té chvíli oči mé!
FAIDRA: Tu pýchu zmírnit lze, jež do očí ti bije.
Když v lesích vyrůstal, jak lesy divoký je.
Možná, že odchován tvrdými zákony,
slyšel dnes poprvé rozhovor milostný.
Snad překvapení pak mu vzalo všechna slova.
Náš nárek, zdá se mi, přespříliš zášti chová.
OINONA: Barbarka, uvažte, ho v klíně chovala.
FAIDRA: I matka barbarská jej z lásky počala.
OINONA: Nenávist probouzí v něm přece každá žena.
FAIDRA: Sokyní nebudu alespoň ohrožena.
Vidíš, že rady tvé utkvěly v srdci mém.
Mým citem říd se však, nikoli rozumem.
Když lásce brání se to jeho srdce čisté,
hledme jej zasáhnout na citlivějším místě.

Zdá se, že císařství mu bere všechnen klid.
Zájem o Atény nemohl utajit.
Vždyť jeho lodi jsou schystány na odplutí
a vítr neklidný k pohybu plachty nutí.
Vyhledej, Oinono, pyšného hrdinu
a zrakům jeho zjev císařskou korunu.
Ať celá jeho je i s diadémy svými.
Dát mu ji na čelo docela postačí mi.
Předejme mu tu moc, pro niž já slabá jsem.
Snad syna vycvičí v umění vladařském.
Možná, že dokonce mu bude otcem vkrátku.
Chci spolu se synem podrobit mu i matku.
Vnikni mu do srdce po kterékoli z cest.
Účinněj nežli já rozhovor můžeš vést.
Nuť, plač a naříkej. Řekni, jak nešťastná jsem.
Nestyď se prosit jej pokorně zjihlým hlasem.
Vše skládám v ruce tvé, jen v tebe doufat chci.
Jdi! Na tvém návratu můj život závisí.

Scéna 2.

FAIDRA

Ty, jež mou hanbu zříš, která obdoby nemá,
ó krutá Venuše, dost už jsem pokořena!
Kéž hněv tvůj nesmírný by se už zastavil.
Jsi dávno vítězem: tvé rány našly cíl.
Ty nemilosrdná! Chceš-li snad novou slávu,
pak zaměř útok svůj teď na zpupnější hlavu,
a na Hippolyta, jenž prchá, popatři.
Ten nikdy nekleká před tvými oltáři
a jméno Venuše v sluch urážkou ho bije.
Bohyně, pomsti se! Náš cíl přec společný je.
Ať také miluje!... Oinono, proč ten spěch?
Ach, nenávidí mě! Ani tě nevyslech!

Scéna 3.

FAIDRA, OINONA

OINONA: Myšlenky na lásku teď nutno pochovati
a ctnosti minulé zas její místo dáti.
Král, o němž zpráva šla, že zemřel, je už zde.
Théseus vrátil se a pozdravit vás jde.
Lid sbíhá k přístavu a krále prý teď vítá.
Když jsem šla vyhledat vám kvůli Hippolyta,
tu náhle k nebesům se vznesl mocný křik...
FAIDRA: Manžel je naživu! Oinono, dost už, dík!
Svým citem proradným jsem urazila krále:
vždyť žije! Netřeba už o tom mluvit dále!
OINONA: Proč?
FAIDRA: Já to tušila! Tys nevěřila mi.
Pochyby mařila jsi svými slzami.
Dnes ráno zemřela bych jako čestná žena,
leč díky radám tvým, zemru teď zneuctěna.
OINONA: Zemřete?
FAIDRA: Nebesa! Jak hrozný je můj čin!
Teď přijde manžel můj a s ním i jeho syn!
Svědka zde uvidím cizoložného citu,
jak na mé setkání pohlížet bude v skrytu,
když ví, že srdce mé žár marný stravuje
a slza v oku mém že slzou žalu je!
Myslíš, že dobrý syn, dbalý cti Théseovy,
všechno o vášni mé vkrátku mu nevypraví?
Což zradu připustí na králi, otci svém?
Může hněv udusit, který já vzbouzím v něm?
Nadarmo mlčel by. Nejsem z žen, jejichž čelo
při rejdech zločinných se nikdy nezardělo
a které tváří se, že v duši mají klid.
Svou zradu, Oinono, nemohu utajit.
Jasněji vášně své před sebou vidím nyní

a je mi, jak by zdi a sloupy v této síni
měly už promluvit a obžalobu vznést,
jen co král klamaný se vrátí ze svých cest.
Zemru. Těch hrozných muk ať náhlá smrt mě
zbaví.

Je snad zlé odejít z života bez vší slávy?

Nešťastný bez obav si přivolá smrt sám.
Mám strach jen z pověstí, jež tady zanechám.
Mé děti ubohé mou smrt vykoupí draze!
Kéž božský prapůvod jim přidá na odvaze.
Leč byť krev vznešená i pýchu dala jim,
vždy bude mařena zločinem matčiným.
Mám strach, že jedenkrát řeč pravdivá jim zjeví
pravou tvář matčinu a velkou vinu její,
že oba, deptáni tou hnusnou přítěží,
své oči pozvednout se sotva odváží.

OINONA: Život jim, bohužel, uchystá velké změny.
Váš strach je, paní má, více než oprávněný.
Leč k čemu urážkám ty děti vystavit?
Proč tolik spěcháte sama se odsoudit?
Je to tak: řekne se, že Faidra cítíc vinu
před hněvem manžela prchla v kraj mrtvých
stínů.

Hippolyt bude rád, když náhlou smrtí svou
mu potvrdíte vše, co říká žalobou.
Co potom zmohu já i s výpověďmi svými?
Všechna má tvrzení přesnadno vyvrátí mi.
Nežli bych viděla ten triumf strašlivý
a než bych slyšela, jak stále vypráví
o vaší hanbě všem — raděj ať blesk mě smete!
Však netajte mi nic. Ještě ho milujete?
Čím pro vás ještě je onen princ odvážný?

FAIDRA: Vidím v něm netvora, jenž ztrpčuje mé dny.

OINONA: Proč dávat vítězství pak Théseovu synu?
A pročpak se ho bát? Nařkněte ze zločinu,

jímž chtěl vás obtížit, vy jeho nejdříve!
Kdo vám co dokáže? Vše proti němu je:
meč, který v rukou vám nechal tak nenadále,
váš zmatek nynější, žal, jenž vás trápil stále,
nářky a stížnosti, o nichž král dobře ví,
i to, že přála jste si jeho vyhnanství.

FAIDRA: Jak to mám dokázat, když vím, že vinu nemá?

OINONA: Mně zcela postačí, budete-li vy němá.
Jako vy bráním se v úzkostech výčitkám
a raděj čelila bych smrti nástrahám.
Však vím, že v tom je lék, jak zachránit vám žití.
A za ně hodlám vším, má paní, zaplatiti.
Proto já promluvím. Král, třeba rozhořčen,
pomstí se synovi vyhnanstvím pouhým jen.
Otec, byť trestal snad, žůstává otcem stále.
Trest lehký rozptýlí hněv jeho v chvíli malé.
Když člověk nevinný za oběť dáván jest,
pak aby zachránil vám ohroženou čest.
Toť vzácný poklad je, jenž nesmí zmařen býti
a jeho příkazům se nutno podrobiti.
K záchraně vaší cti, jež raněna je dost,
vše nutno v oběť dát, byť i to byla ctnost.
Už jdou. Hle, Théseus!

FAIDRA: Ach, vidím Hippolyta.
V těch zracích nestoudných má záhuba je skryta.
Dělej, cokoli chceš, v tvých rukou nyní jsem.
Sama nic nezmožu v svém zmatku nesmírném.

Scéna 4.

THÉSEUS, HIPPOLYTOS, FAIDRA, OINONA, THERAMENOS

THÉSEUS: Jsem rád, že štěstěnu zas duše moje hostí
a že vás, paní má, teď v náruč...

FAIDRA:

Prosím, dosti!

Ať neznesvítěte nadšení překrásné.
Už nesmím něhu znát, jež v duši vaší žhne.
Ach, byl jste uražen! Štěstěna, žárlíc asi,
mne, když jste v dáli byl, za oběť vybrala si.
Zbytečně dáváte mně nehodné svůj cit,
napříště musím se před vámi raděj skrýt.

Scéna 5.

THÉSEUS, HIPPOLYTOS, THERAMENOS

THÉSEUS: Co v sobě ukrývá to zvláštní přivítání,
synu?

HIPPOLYTOS: To vysvětlit zná pouze vaše paní.
Leč jestli pohne vás svým hlasem prosebným,
pak, pane, dovolte, ať už ji nespatriím.
A prosím, otče můj, ať dovoleno mi je
navždy zmizeti z míst, kde Faidra s vámi žije.

THÉSEUS: Chcete mě opustit?

HIPPOLYTOS: Já Faidru nehledal.
To vy jste, otče, byl, kdo v tento kraj ji zval.
To vaše laskavost Troizenu pověřila,
aby zde královnu a Aricii skryla.
V době, kdy jste byl pryč, já měl je ohlídat.
Však teď už nemusím se zdržovati snad.
Dost dlouho po lesích mé zahálčivé mládí
se sokem nevhodným jen chabé boje svádí.
Nesmí má udatnost, potupný rušic klid,
slavnější krví teď si potřísniti štít?
Když vy jste mihn' měl let, než já teď počítám jich,
pak tyran nejeden i netvor v mnoha krajích
na sobě pocítil mohutnost vašich ran.
Byl jste i mstitelem, jenž přišel nečekán

a mořské břehy dva lupičů drzých zbavil,
aby se bez bázně svou lodí každý plavil.
Ba, i sám Herkules, jenž vaše činy znal,
při dalších úkolech jen na vás spoléhal.
Otce mám slavného. Leč můj krok je tak vratký,
že dosud nešel jsem ani ve stopách matky!
Kéž moje odvaha se smí už projevit,
kéž mohu netvora vám k nohám položit —
jestliže nechal jste naživu některého —
nebo ať krásná smrt v paměti světa všeho
zpečetí ony dny, jež zavřel hrdý čin,
jímž dokázat bych směl, že vskutku jsem váš syn.

THÉSEUS: Co vidím? Jaký děs to rodinu mou žene,
že prchá přede mnou jak stádo poplašené?
Když hrůzu naháním, když nežádoucí jsem,
proč jste mě, bohové, z vězení vedli ven?
Jediný přítel můj, dík žáru nezkrotnému,
tyranu z Epiru šel uloupiti ženu.
Já jsem mu, bohužel, pomáhal ze všech sil.
Leč osud ukrutný nás oba zaskočil.
Tyran mě překvapil slabého, beze zbraní.
A Peirithoův los mé srdce těžce raní:
zřel jsem, jak netvorům jej barbar vydal v plen,
jimž pozemšťanů krev je stálým pokrmem.
Já v kobku podzemní šel odpykat svou vinu,
jež leží v blízkosti už samé říše stínů.
Po šesti měsících zrak bohů na mě pad:
nebylo nesnadné strážného oklamat
a zemi očistit od vraha ničemného.
Netvorům napospas pak dal jsem tělo jeho.
A když pln nadšení jsem pospíchal už tam,
kde poklad převzácný, dík bohům, dosud mám,
ba víc, když duše má, jsouc sama sebou zase,
pohledem nejdražším radostně sytila se,
tu místo radosti mě vítal jenom chlad.

Prcháte přede mnou, když vás chci objímat.
Jestliže příchod můj tu v hrůzu všechno mění,
já věru bych si přál být znovu ve vězení.
Nu, mluvte! Byl jsem prý zde někým uražen.
Řcete, kdo zradil mne. A proč jsem nepomstěn?
Země, jíž tolikrát má paže pomáhala,
zlosynu beze cti že ochranu by dala?
Nic? Žádná odpověď? Je možné, aby syn,
jenž krev je krve mé, kryl nepřátelský čin?
Nu pojďte! Těžké je pochyby překonati.
Vinu i zločince chci konečně už znáti.
Ať Faidra vysvětlí nám svoje trápení.

Scéna 6.

HIPPOLYTOS, THERAMENOS

HIPPOLYTOS:

Věř, jejich rozhovor mi hrůzu nahání.
Chce Faidra, vášní svou tak mocně ovládaná,
vlastním být žalobcem? Chce zatratit se sama?
Bozi, co řekne král? Jak otrávený dým
se láska rozlévá nad jeho obydlím.
Jistěže i můj žár teď ve svém hněvu viní.
Ach, jakého mě znal, a co je ze mne nyní!
Neblahá předtucha mi nedovolí spát.
Leč kdo je bez viny, nemá se čeho bát.
Pojďte a zkoumejme, kteréže šťastné činy
mohly by usmířit mě s city otcovými
a lásku zjevit mu, jíž vzdát se možná chce,
kterou však mocí vši zničit nemůže.

DĚJSTVÍ ČTVRTÉ

Scéna 1.

THÉSEUS, OINONA

THÉSEUS: Co slyším? Zrádce ten, v němž lidského nic není,
čest otce vlastního chtěl uvést v potupení?
Zač pronásledován jsem krutým osudem?
Nevím, kam jdu, nevím, kde jsem!
Ó něho! Dobroto, tak špatně odměněná!
Ach, plány odvážné! Myšlenko zlořečená!
Aby moh naplnit svou lásku nečestnou,
neváhal hanebník jít cestou násilnou.
Ten meč, jímž lásce chtěl vzít její sladké chvíle,
já sám mu daroval, leč pro vzácnější cíle.
I pouta pokrevná mu málo vadila!
Proč nestih Faidřin hněv hned strůjce toho zla?
Faidra svým mlčením přec kryla vinu jeho.

OINONA: Spíš Faidra šetřila tím otce ubohého.
Zděšena záměry hrozného milence
a zárem zločinným, jenž pro ni zrodil se,
Faidra se rozhodla, že smrtí všechno skončí,
že navždy uzavře už nevinné své oči.
Já ruku zachytila jsem v chvíli poslední.
Mně tedy děkujte, že můžete žít s ní
a že díky soucitu, který mám s ní i s vámi,
přišla jsem říci vám, proč trápí se má paní.

THÉSEUS: Hanebník! Proto zbled, když zdravil jsem se
s ním.

Měl strach, že v krátkosti hřích jeho objevím.
Pramálo radosti v tom uvítání bylo

a chladné objetí mě přímo zamrazilo.
Tu lásku zločinnou, již syn můj szírán je,
zjevil už v Aténách, anebo teprv zde?

OINONA: Vzpomeňte, pane můj, na nářky královniny.
Už tehdy zrůdný cit jí vrhal v duši stíny.

THÉSEUS: A tady v Troizeně vše znovu začalo!

OINONA: Já, pane, řekla vám vše, co se událo.
V bolestech smrtelných však nesmím nechat
paní,
a proto dovolte mi odejít za ní.

Scéna 2.

THÉSEUS, HIPPOLYTOS

THÉSEUS: Bohové, tady je! Věru se nedivím,
že byl jsem oklamán tím hrdým vzezřením.
Proč svůdce proradný teď na svém čele hostí
znamení posvátné, patřící jenom ctnosti?
A nebylo by líp, kdybychom poznali
dle znaků určitých, kdo dobrý je, kdo zlý?

HIPPOLYTOS:
Smím se vás, pane, ptát, kteráže smutná zpráva
chmuří vznešený zrak a klid vám nedopřává?
Můžete svěřit mi, proč ztratil se váš klid?

THÉSEUS: Zrádče! Máš odvalu přede mne předstoupit?
Jsi netvor, kterého nebesa ušetřila,
a jeden z lupičů, jež ničila má síla.
Hnán hnusnou vášní svou, v níž není žádný cit,
chtěls v touze nečisté mé lože pošpinit.
Co ještě tady chceš? Což není na tom dosti?
Proč neuprcheš z míst plných tvé hanebnosti?
Proč nevyhledáš si pod nebem neznámým
kraj, který nasetkal se dosud s jménem mým?

Jdi, zrádče, odtud pryč! A raděj nedráždí mne,
sic hněv můj strašlivý tvou hříšnou hlavu stihne.
K mé věčné potupě postačí docela
vědomí, že má krev zlosyna zplodila,
než aby tvoje smrt, jež hanbou mou by byla,
všech skutků hrdinských mi slávu pošpinila.
Prchej, a nechceš-li, aby tě náhlý trest
připojil k zločincům, jež neváhal jsem smést,
pak dbej, ať hvězda ta, jež nad námi se třpytí,
na cestu v tento kraj už nikdy nesvítí ti.
Prchej! A pravím ti: krok tvůj ať napořád
tě odtud vzdaluje. Zas čistý chci mít stát.
A ty, ty, Neptune, jemuž kdysi mé síly
od vrahů proradných pobřeží očistily,
vzpomeň, že v uznání těch činů statečných
slíbil jsi vyplnit pak jedno z přání mých.
Když v krutém vězení jsem trpěl bez pomoci,
já neobracel se k tvé nesmrtelné moci.
Šetřil jsem pomoc tu, již dals mi slibem svým,
abych jí využil v případě vážnějším.
Dnes prosím, Neptune: msti otce nešťastného,
ať zrádče okusí teď sílu hněvu tvého.
A jeho krví smyj nemravnou touhu tu.
Tvá krutost zjeví mi tak tvoji dobrotu.

HIPPOLYTOS:
Ach, z lásky zločinné mě Faidra obvinila!
Hrůza tak strašlivá mou duši odzbrojila.
Úder byl nečekán a tak mě ochromil,
že k vlastní obraně už nenacházím sil.

THÉSEUS: Zrádče, vím, myslil jsi, že mlčením svým zproští
Faidra tě zločinu brutální násilnosti.
Však meč svůj nesměl bys nechat jí, prchaje,
meč, který zradil tě a jenž tvým soudcem je.
Anebo zločin svůj jsi měl už dovršiti
a naráz uloupit jí řeč i celé žití.

HIPPOLYTOS:

Tak utrhačnou lží poprávu rozhněván,
měl bych vám pravdivě vše vysvětliti sám.
Leč nechci dotýkat se věcí, jež vás bolí.
Jen ohled vůči vám mi mluvit nedovolí.
Aniž chci zvětšovat, pane, váš těžký žal,
rád bych, abyste přec můj život prozkoumal.
Přečin vždy předchází zločinu velikému.
Kdo zákon poruší jen ku prospěchu svému,
nakonec znesvětlí i práva posvátná.
Stejně tak jako ctnost i zločin stupně má
a nikdy nepřejde, kdo žije v nevinosti,
pojednou na cestu nejvyšší zvrácenosti.
Den jeden nezmění ctnostného jedince
v zlosyna, ve vraha či v zrůdu dokonce.
Mě matka hrdinná svým ňadrem odkojila
a já krev nezradil, jež i mou krví byla.
Nadto pak Pitheus, jenž zván je mudrcem,
mi učitelem byl, než z domu vyšel jsem.
Nechci teď stavět se do lichotného světla,
leč jestli jaká ctnost kdy v srdce moje slétla,
pak je to, pane můj — to buďte přesvědčen —
nenávisť k zločinu, z něhož teď nařčen jsem.
To o mně známo je po celém Řecku dosti.
Často jsem onu ctnost přepínal k ukrutnosti:
lid ví o zármutku, jenž druhdy stíhal mne.
Den čistší nemůže být nežli srdce mé,
a přesto Hippolyt prý v lásce zakázané...

THÉSEUS: Tvá pýcha, zbabělče, tvým soudcem se teď stane.
Vím už, proč chladem tvým nic v světě nepohne.
Jen Faidra vábila tvé oči bezectné
a žádnou jinou z žen jsi nemohl být zmámen,
protože nelákal tě cudné lásky plamen.

HIPPOLYTOS:

Ne, otče! Srdce mé, proč to dál ukrývat,

láskou, jež cudná je, nechtělo pohrdat.

U vašich nohou zde vyznávám pravou vinu:

já, i přes zákaz váš, miluji, láskou hynu.

Mám Aricii rád, patřím jí docela.

To dcera Pallantů vám syna zmámila

a já ji zbožňuji. Celá má duše, pane,

přes vaše zákazy jen pro tu dívku plane.

THÉSEUS: Boží! Ty miluješ? Ach ne, toť hrubá lest,
jež ospravedlnit má přestupkem tvou čest.

HIPPOLYTOS:

Já po šest měsíců se musel lásky stříci.

Tak dlouho ji mám rád. Teď musím vám to říci.

Což nic vás nezbaví krutého omylu?

Měl bych snad přísahou se bránit tomu zlu?

Ať země, nebesa, ba příroda ať celá...

THÉSEUS: Vždy křivá přísaha zločince krýti měla.

Dost, přestaň, ušetři mě trapné rozmluvy,

když pochybná tvá ctnost mi nic víc nepoví.

HIPPOLYTOS:

Má ctnost vám připadá i pochybná i lstivá,

leč Faidra v srdci svém jinak se na mě dívá.

THÉSEUS: Tvá drzost nestoudná mi znovu bere klid.

HIPPOLYTOS:

Kam chcete abych šel a kdy mám odejít?

THÉSEUS: Byť město Herakla tě krylo sloupy svými,
já bych se domníval, že příliš blízko jsi mi.

HIPPOLYTOS:

Obtěžkán nevinně tak hrozným zločinem,
kde najdu přátele, vámi jsa opuštěn?

THÉSEUS: Jen se zvrhlíky hled' žít v přátelském teď svazku,
kteří ctí nevěru a krvesmilnou lásku.

Se zrádci přátel se, již bez cti jak ty jsou,

ti snad i ochranu ti nyní poskytnou.

HIPPOLYTOS:

Smilstva a nevěry řeč vaše plná byla,

však Faidra, a ne já, se z matky narodila
a z krve, o níž je, pane, přec známo všem,
že plna hříchů je, z nichž já jsem obviněn.

THÉSEUS: Co? Jsi snad obětí své vlastní zběsilosti?
Naposled říkám ti: Zbav mě své přítomnosti!
Jdi, zrádče! Nečekej, že otec zuřivý
z těchto míst veřejně tě s hanbou vypoví.

Scéna 3.

THÉSEUS

THÉSEUS: Bídňíku, kroky tvé vstříc jisté smrti spějí.
Neptun — při řece té, před níž se bozi chvějí —
slovem se zavázal, že vykoná můj trest.
Bůh mstitel najde tě na kterékoli z cest.
Měl jsem tě rád. A věz, že přes urážku tvoji,
mé nitro o tebe se v této chvíli bojí.
Však ty sám nutils mne, abych tě pötrestal.
Kdo víc byl potupen, kdo zažil větší žal?
Bozi, vy vidíte mou bolest přenesmírnou:
mohl jsem nechat žít dítě s tak velkou vinou?

Scéna 4.

FAIDRA, THÉSEUS

FAIDRA: Spěchám, ach pane, k vám a tonu v obavách.
Až ke mně pronikl váš hlas, z něhož jde strach,
a věru děsím se, že hrozbu vyplníte.
Je-li však ještě čas, ušetřte vlastní dítě,
vždyť vaše krev to je. Přišla jsem prosit vás:
nedejte slyšet mi mučené krve hlas

a hrůzy zbavte mě, v níž navěky bych žila,
kdybych snad krví tou vám ruce potřísnila.

THÉSEUS: Ne, paní, v krvi své já ruce nesmočím,
leč přesto, setká se ten bídňík s trestem mým.
Sám jeden z bohů vzal zasvě to potrestání.
Neptun jej zabije a pomstí vás tak, paní.

FAIDRA: Neptun jej zabije! Copak hněv otcův smí...

THÉSEUS: Ach, bojíte se snad, že nevyhoví mi?
Raději vyslyšte mé přání oprávněné
a vpravdě zjevte mi synovy činy temné,
ať zášť má chladnoucí zas hoří plamenem.
Vy sama nevíte, jak v hněvu zběsilém
vás hrubě urážel zločinec onen lstivý.
Prý jenom podlou lží se vaše ústa živí.
Jen Aricii prý dal všechnu víru svou
a srdce celé...

FAIDRA: Jak?

THÉSEUS: Řekl to přede mnou.
Leč já jsem odmítl lest syna proradného.
Doufejme v Neptuna a v spravedlnost jeho.
Teď k jeho oltáři se půjdu poklonit,
abych mu připomněl, že splnit má svůj slib.

Scéna 5.

FAIDRA, *sama*

FAIDRA: Odešel. Zpráva ta mé duše dotýká se
a oheň v srdci mém se rozhořívá zase.
Ba, strašné sdělení mě bleskem zasáhlo.
Já jsem přec běžela napravit vlastní zlo,
násilím prchajíc z náručí Oionina,
stíhána výčitkou, již těžkla moje vina.
Kdo ví, zda lítostí soužena nesmírnou

já nezměnila bych se v obžalovanou.
Možná, že kdybych řeč tak náhle neztratila,
tu pravdu strašlivou bych sama prozradila.
Hippolyt miluje, však pro mě nemá cit.
Proč Aricie však má jeho srdce mít?
Když přísným zrakem svým a neúprosným čelem
bránil se lásce mé, tu v nitru rozechvělém
jsem víru sytila, že vůči každé z žen
tak jako vůči mně zůstane uzavřen.
Teď jiná žena však hrdý stud prolomila
a očím bez citu se stala náhle milá.
Možná, že do srdce mu vede mnoho cest,
a možná, že jen mne nemůže v srdci snést.
Toho jsem, bohové, já zachrániti chtěla!

Scéna 6.

FAIDRA, OINONA

FAIDRA: Víš, drahá Oinono, co jsem se dověděla?
OINONA: Ne, ale chci vám říct, jak rozčilena jsem.
V žilách mi stydla krev, když vyběhla jste ven
svou vášní ošidnou znovu jsouc popouzena.
FAIDRA: Oinono, představ si! Patří mu jiná žena!
OINONA: Cože?
FAIDRA: On miluje a jsem si jista tím!
Ten krutý nepřítel, jenž zdál se nezkrotným,
jenž úctou pohrdal, jež slza nedojala,
ten tygr divoký, kterého jsem se bála,
je zkrocen docela a šťastným vítězem
je Aricie pryč, již chová v srdci svém.
OINONA: Kdo? Aricie?
FAIDRA: Ach! Bolesti nepoznaná!
Proč musí právě mě zasáhnout nová rána.

Vše, čím jsem trpěla, obavy, touhy, vztek,
má vášeň nezkrotná i hrůza výčitek
i odmítnutí zlé i strašné pokoření,
nic proti tomu zlu, jímž nyní trpím, není.
Oni se milují! Což slepá byla jsem?
Jak scházivali se? Od kdy? A kdepak jen?
Tys všechno věděla. Proč jsi mě nechránila?
Proč vše o lásce té jsi včas mi nezjevila?
V hovoru, v zábavě často je bylo zřít?
Co lesy hluboké, dávaly jim svůj kryt?
Ach běda! Bez zábran se mohli stýkat zcela
a sama nebesa cit za nevinný měla.
Výčitka nevrhla stín v jejich šťastné dny,
z nichž každý jasný byl a láskou průzračný.
A já, již odmít svět jak cosi zbytečného,
jsem prchala před dnem, před jasným světlem
jeho.

Jen smrt je bohem mým, jehož jsem vzývala,
prosíc, aby můj žal ukončil docela.
Byť v ústech jenom žluč, byť v očích slzy samé,
pro ty, co dívali se příliš zblízka na mne,
já plakat nesměla ukrutnou bolest svou,
leč tajně chutnat ji jak rozkoš pochmurnou.
Pod čelem nevinným já musela jsem krýti
zmatky, jež nesměly mé oči zarositi.
OINONA: Co dá mu marný cit? A čím se stane jí?
Vždyť neuvidí se.
FAIDRA: Navždy se milují!
Zatímco mluvím tu, ach, strašné pomýšlení,
přelstili milenku, jež při smyslech už není.
Třebaže vyhnanství oba dva rozdělí,
že spolu budou vždy, přísahou stvrdili.
Jak mě vše uráží! Já trpěla už dosti.
Oinono, soucit měj s mou krutou žárlivostí.
Pryč s Aricíí teď! Ať manžel pozvedne

zášť proti ní, když je z té krve proradné.
Ať lehkým trestem však nesrovná všechno zase:
zločinům bratří všech ten sestřin vyrovná se.
V záchvatu žárlivém jej sama poprosím.
Co dělám? Co to je? Co s rozumem je mým?
Žárlím, a Thésea jdu prosit o záchranu!
Manžel je naživu, a já — já láskou planu!
Leč koho srdce mé chce světu uloupit?
Při pouhé myšlence se musím studem rdít.
Míra mých zločinů je nyní dovršena:
krvesmilstvím a lží jsem cele prostoupena.
Mé ruce vražedné jsou ochotny mě mstít
a v krvi nevinné žár zhoubný utopit.
Strpím v své špatnosti, aby na moje čelo
Slunce, z něž pocházím, dokonce pohlíželo.
Otec a bohů pán je jedním z předků mých
a vesmír nebeský je pln mých příbuzných.
Musím se tedy skrýt v hloubi pekelné sluje.
Co dím? Tam urnu přec můj otec opatruje,
již osud, říká se, vložil mu do rukou.
Zemský lid Minos prý tak dělí sudbou svou.
Stín jeho zděšený se zachvěje jak svíce,
až dcera nehodná u něho objeví se,
aby se vyznala z všech napáchaných zel,
jichž ohlas nevnikl až dosud do pekel.
Co řekneš, otče můj, při této podívané?
Už zřím, jak urna tvá pojednou k zemi padne,
už zřím, jak stane se — chtěje mne potrestat —
z otce, jenž miloval, své krve krutý kat.
Odpusť! Zlá bohyně tvůj rod kdys ztratila:
má vášeň zběsilá je plod jejího díla.
Mé srdce ubohé však nikdy nebralo
z těch plodů hanebných, jež nese toto zlo.
Do chvíle poslední jsouc zajatkyní jeho,
vzdávám se v bolestech života ubohého.

OINONA: Zažeňte, paní má, tu hrůzu nemístnou.
Jinýma očima hleďte na chybu svou.
Vy milujete, že? Proč s osudem se bítí,
když kouzlem spoutal vám navždycky vaše žití?
Copak snad žádnou z žen nepotkal tento div?
A neničila už z nás mnohou láska dřív?
Slabost přec běžnou je vlastností u člověka.
Proč osud lidí všech vás, smrtelnici, leká?
Vy naříkáte si na svoje dávné jho.
Leč také bohové z Olympu samého,
ti, kteří činy zlé trestají svými hromy,
vstoupili nejednou ve svazek nezákonný.
FAIDRA: Co slyším? Nebylo už dost těch strašných rad?
Což mě chceš navěky svým jedem sytit snad?
Ó nešťastná! Jen hleď, jak jsi mě zahubila!
Když dnům jsem prchala, tys mě jim navrátila.
Tvým prosbám dala jsem v plen povinnost i klid.
To tys mě vedla tam, kde dlel i Hippolyt!
Co jsi to spáchala? Proč ústy bezbožnými
jsi očerňovala život i jeho činy?
Smrt jeho zavíníš. Vždyť přání bezbožné,
jímž král se mu chtěl mstít, bůh možná vyslechne.
Nechci tě poslouchat! Odejdi, ohavnice!
Ať temný osud můj už může naplnit se.
Kéž nebe odmění tu strašnou práci tvou!
A kéž by pak tvůj trest byl navždy výstrahou
všem, kteří jako ty podlými intrikami
vladaře nešťastné tak nebezpečně mámí,
že se pak nechají svým slabým srdcem vést
na cestu zločinu, jež nejhorší je z cest!
Ohavný lichotník, jenž blízko krále žije,
z všech trestů nebeských věru ten nejhorší je!

OINONA (*sama*):

Bozi! Já sloužila jí celým žitím svým!
A to je odměna! Však si ji zasloužím.

DĚJSTVÍ PÁTÉ

Scéna 1.

HIPPOLYTOS, ARICIE, ISMENA

ARICIE: Proč, pane, mlčíte v tak nebezpečném čase?
Otce, jenž vás má rád, proč dále klamat, ptám
se?

Jestli přes slzy mé chcete, vy ukrutný,
navždycky rozdělit naše společné dny,
pak jedte. Opusťte svou smutnou Aricii.
Však život chraňte si, dřív než vás dálky skryjí,
stejně tak jako čest před výtkou hanebnou,
a otce donuťte, ať zruší prosbu svou.
Ještě je k tomu čas. Co za rozmar vám velí
dát vše, i sebe, v plen krutému nepříteli?
Promluvte s Théseem!

HIPPOLYTOS: Dobře, že mlčel jsem!
Měl bych mu říci snad, kterak byl zneuctěn?
Či slovy vyznání nade vše upřímného
rudý stud vehnat bych měl v čelo otce svého?
Jen vy jste poznala tajemství ohavné.
Jen vás a bohy má k úlevě srdce mé.
Zjevil jsem vám i to (suďte, zda láska jste má),
o čem jsem přesvědčen, že nikdo vědět nemá.
Znáte však podmínku, jež zpečetila to:
ve vaší paměti vše budiž ukryto
a ústa přečistá ať nikdy nevypraví
ten příběh strašlivý jakýmikoli slovy.
Na neúplatný soud můžeme spoléhat:
vždyť bozi mají proč mi za pravdu teď dát.

A Faidru postihnou, snad za rok až, snad dříve,
za její zločiny pak tresty spravedlivé.
To jediná je věc, o niž chci prosit vás.
Ostatek velmi rád dám hněvu napospas.
Leč pouta strhněte, jež otroka z vás činí,
a provázejte mě, prchněte se mnou nyní.
Zde jenom hanba je. Nelpěte na místech,
kde dokonce i ctnost má otrávený dech.
Zmatek, jež nemilost má vyvolala všude,
pláštěm při odchodu vám spolehlivým bude.
Všechno vám k útěku sám mohu zajistit.
Až dosud záštitou jen mě jste směla mít —
teď mocní ochránci při naší za svou vzali:
Spárta nás k sobě zve, Argos nám kyne zdáli.
K společným přátelům se tedy uchylme,
dřív nežli Faidra zlá v chtivosti ukrutné
nám vezme korunu a majetku nás zbaví,
aby vše synovi mohla dát do zástavy.
Teď příležitost je, nutno ji uchopit...
K čemu ty rozpaky? Máte strach se mnou jít?
Váš prospěch vede mě k tak odvážnému plánu.
Jak to, že jste jak led, když já tu ohněm planu?
Obavy z výhnanství vám ubírají síl?

ARICIE: Ten útek, pane můj, by mě jen potěšil!
Jak ráda spojila bych s vaším svoje žití,
kdybych se v ústraní před lidmi mohla skrýti!
Leč když nás neváže nejsladší ze všech pout,
já se ctí nemohu teď s vámi uprchnout.
Vím, že čest nezradím, když vzala bych si s vámi
volnost, již otec váš tak dlouho odpírá mi.
Tím z lůna rodiny já přece neprchnu,
a utéci snad smí, kdo zmizí tyranu.
Vy milujete mě, však pověst moje by tím...

HIPPOLYTOS: Ne, ne! K čemu se bát? Vždyť i já totéž cítím.

Mě záměr vážnější zavedl, drahá, sem.
 Chci, aby prchla jste společně s manželem.
 Svobodni v neštěstí, jak nebesa to chtěla,
 na lidských zákonech jsme nezávislí zcela.
 Sňatek přec nemusí být hlučným obřadem.
 Tam u bran Troizeny vévodí hrobům všem,
 kde z rodu našeho jsou vládci pochováni,
 chrám strašný, jehož se pokrytci všichni straní.
 Zde křivou přísahou nešpiní nikdo čest,
 poněvadž stihl by jej okamžitě trest.
 Že smrtí končívá ta trestající rána,
 lež nikde není snad víc než tam obávána.
 Tam, věříte-li mi, své věčné lásky cit
 slavnostní přísahou můžeme zpečetit.
 Svědkem nám bude bůh, jemuž se tam vše klaní.
 Ten nám i nahradí otcovské požehnání.
 A každý z bohů všech kěz vaše jméno zná.
 I cudná Diana, Junona vznešená
 i všichni bohové zajisté zaručí mi
 svou vzácnou přízní to, co já dal sliby svými.

ARICIE: Prchněte! Rychle pryč! Můj princí, jde sem
 král!

Zůstanu, aby snad náš záměr nepoznal.
 Jděte! A průvodce mi tady nechte, pane,
 ať k vám pak zavede mé kroky uspěchané.

Scéna 2.

THÉSEUS, ARICIE, ISMENA

THÉSEUS: Ó zjevte, bohové, mým očím zmateným
 pravdu, již v zoufalství sem hledat přicházím.

ARICIE: K útěku, Ismeno, buď, prosím, připravena.

Scéna 3.

THÉSEUS, ARICIE

THÉSEUS: Jste, paní, pobledlá — a trochu poděšena.
 Smím se vás otázat, co tu chtěl Hippolyt?

ARICIE: Přišel se, pane můj, naposled rozloučit.

THÉSEUS: Rebela zkrotila jen zraků vašich síla
 a první lásky cit vy jste v něm probudila.

ARICIE: Nechci vám utajit z pravdy byt jenom díl:
 hněv nespravedlivý syn po vás nezdědil
 a jako na špatnou též na mě nedívá se.

THÉSEUS: Víím, že jste nitra svá dali v plen věčné lásce.
 Však jeho srdce je jak přelétavý pták.
 Ostatním jako vám přísahal právě tak.

ARICIE: On?

THÉSEUS: Hlídat měla jste to srdce pohostinné.
 Což neuráží vás, když patří ještě jiné?

ARICIE: Kterak vy můžete strpět strašlivé lži,
 když život přečistý pomluvou uráží!
 Tak málo vidíte do srdce svému synu,
 že nerozeznáte nevinnost od zločinu?
 Váš zrak je oslepen a hrozná nenávisť
 brání mu vidět ctnost, již si je každý jist.
 Toť příliš, dát ji v plen zrádnému
 pomlouvání.

Ach, odvolejte už svá vražednická přání.
 Což nebojíte se, že nebe ukrutné
 v své zášti proti vám tu prosbu vyslechne?
 Často, když spokojí se dary obětními,
 svou přízní trestá nás tak vlastně za zločiny.

THÉSEUS: Nadarmo snažíte se jeho podlost krýt.
 Vy nevidíte ho, zaslepuje vás cit.
 Leč já znám svědectví, jež pokaždé nás raní,
 svědectví čistých slz. A já je viděl, paní!

ARICIE: Jen pozor, pane můj! Vy v statečnosti své
jste lidstvo zbavil až obludy nejedné.
Však nezhybnulo vše, ba mohla objevit se
jedna... Ach, proč váš syn nedovolí říct více?
Znám úctu, kterou vám i nyní zachoval,
a vím, že nechtěl by, abych mluvila dál.
Týž stud ať vede teď můj krok z tohoto místa,
abych tak mohla být svým mlčením si jista.

Scéna 4.

THÉSEUS, *sám*

THÉSEUS: Co tím jen myslila? A co je za slovy,
která nic neřeknou a jenom napoví?
Mají lstí pochybnou mě náhle oslepiti?
Dohodli se ti dva, že zničí moje žití?
A proč i přes můj hněv, jímž nyní zmítán jsem,
já slyším naříkat hlas teskný v srdci mém?
Ten soucit podivný mě děsí a zas rmoutí.
Chci ještě jedenkrát Oionu vyslechnouti
a hlouběji zabývat se oním zločinem.
Strážte, ať Oionona teď sama přijde sem!

Scéna 5.

THÉSEUS, PANOPA

PANOPA: Ač neznám, pane můj, záměry královniny,
přec strach mi nahání stav, v němž se octla nyní.
Smrtelné zoufalství lze na tváři jí číst,
jež bez života je jak uvařené list.
A navíc Oionona, již s hanbou propustila,

svůj život nešťastný teď v moři ukončila.
Nikdo už nepozná, co k činu vedlo ji,
protože hlubiny ji navždy ukryjí.

THÉSEUS: Co říkáš?

PANOPA:

Její smrt nedala klid mé paní.
Ta v zmatcích utápí svou duši bez ustání.
Když někdy ulevit chce skrytým bolestem,
tu hýčká děti své v náručí slzavém.
A náhle, jako by na cit svůj zapomněla,
s hrůzou zas odstrčí ta nevinná dvě čela.
Krok vratký dává jí náhodě napospas.
Její zrak zmatený už nepoznává nás.
Třikrát začala psát. Jak myšlenky však mění,
pokaždé zničila ty listy v okamžení.
Pojďte ji zachránit. Prosim vás velice.

THÉSEUS: Oionona mrtva je! A Faidra zemřít chce.

Ať syna přivedou, ať čest svou znovu brání,
já jej chci vyslechnout, ať přijde bez meškání!
(*Sám*)

Neptune, nespěchej s neblahým darem svým
a raději nesnaž se vyhovět prosbám mém.
Snad špatným svědectvím jsem podlehl v své
zlobě
a předčasně jsem vznes tu krutou prosbu k tobě.
Kdybys mě vyslechl, zoufal bych v srdci mém!

Scéna 6.

THÉSEUS, THERAMENOS

THÉSEUS: Tos, Theramene, ty? Copak je se synem?
Od dětství útlého jej máš přec na starosti.
Však pláčeš! Jaký žal tvé srdce opět hostí?
Co dělá syn?

ThERAMENOS: Měl jste se o něj starat dřív!
Teď všechno marné je. Hippolyt není živ.

ThÉSEUS: Nebesa!

ThERAMENOS: Zemřel muž s vlastnostmi převzácnými
- a, odvážím se říct, bez sebemenší viny.

ThÉSEUS: Můj syn je mrtev! Ach! Já chtěl se usmířit,
leč nebe rozhodlo, že musí odejít.
Jak zemřel? Kdy a kde? Jaké jej stihly rány?

ThERAMENOS:

To, pane, stalo se, jak vyjeli jsme z brány.
Seděl na voze svém. V průvodu okolo,
jenž v smutek hroužil se, slovíčko nepadlo.
Zamyšlen sledoval syn cestu na Mykény.
Otěže přes koně měl volně přehozeny.
Ti oři nádherní, jež druhdy zřeli jsme
vzpurné a divoké, leč jeho poslušné,
šli, jak by život zhas v každém tom těle vraném.
Zdá se, že sdíleli i smutek se svým pánem.
Však náhle hrozný křik, jenž zhloubi vln se
zdvih,

ve chvílce rozmetal mír těch míst poklidných.
A z nitra zemského zazněla v okamžiku
neméně strašlivá odpověď tomu křiku.
V té chvíli změnila se naše srdce v led.
I koně zlekaní naježili svůj hřbet.
Mezitím z hladiny, jež bouřlivě se dmula,
obrovská hora vod se s hlukem pozdvihnula.
Jak vlna vystoupila až k nám pak nahoru,
vyvrhla s proudem vod obrovskou příšeru.
Dva rohy hroznivé zdobily její čelo
a žluté šupiny jí pokrývaly tělo.
Nezkrotná obluda, drak nejděvější z všech,
svíjela mocný hřbet v tisíci záhybech.
Strašlivý její řev pobřeží zděsil celé.
I nebe z hrůzy té se zdálo rozchvělé.

Země se zhrozila a vzduch byl samý jed.
Vlna, jež nesla ji, zděšeně couvla zpět.
A lidé, vidouce marnost své chabé síly,
do chrámu blízkého se spěšně uchýlili.
Toľiko Hippolyt, otci v tom podoben,
své koně zastavil a prudkým oštěpem
zasáhl obludu. A ruka jeho jistá
hrot kopí zabodla v nejcitlivější místa.
Šílená bolestí obluda skočila
koním až pod nohy a zde se svíjela
v své křeči poslední, zatímco z její tlamy
šel oheň, dým a krev. Tím koně zcela zmámí,
takže se vyděsí a v hrůze nejvyšší
uzdu už necítí a pána neslyší.
Ten plýtvá silami v zbytečném zápolení.
Udidlo postroje se teplou krví pění.
V tom zmatku strašlivém prý někdo boha zřel,
jak bodcem kovovým běh koní pobízel.
Strach žene spřežení přes rokliny a skály.
Pak praskne náprava, vůz v prachu cest se válí
a v jeho sutinách statečný Hippolyt
nemůže z otěží své ruce vyprostit.
Mou bolest omluvte. Nic v žití nepřehluší
ten výjev strašlivý a žal, jenž cítím v duši.
Já viděl, pane můj, já viděl, jak váš syn
byl vlečen po zemi svým vlastním spřežením.
Když koně mírnit chtěl, ti zděsili se pána.
Tělo měl krvavé, tvář byla rozedrána.
Nad celou krajinou zněl křik náš zoufalý.
Posléze v běhu svém i koně ustaly
a těžká únava jim svázala běh vratký
v místech, kde v hrobkách jsou všech králů
pozůstatky.
Rychle jsem vyběhl, za mnou i družina,
cestou, jež krví je převzácnou značena.

Na skalách ulpěla i v houštinách a hloží,
kde vlasy vyrvané krvavou stopu množí.
Jméno jej zavolám. Podá mi ruku svou
a zmírající zrak pozvedne s námahou.
„Nebesa,“ zašeptá, „nevinný život drtí.
O Aricii dbej, příteli, po mé smrti.
Až pozná s lítostí můj otec jedenkrát,
že nechal zbytečně své dítě umírat,
pak rci, že moje krev jej tenkrát neobviní,
bude-li laskavě se chovat k zajatkyňi.
Ať dá jí...“ U těch slov vydechla hrdina,
tvář zůstává nám, již nikdo nepozná.
Obětí bohů byl a záští strašlivého,
v němž úklad nepoznal, žel, vlastní otec jeho.

THÉSEUS: Můj syn! Já oloupil se o naděje své!
Jak neúprosní jste v své službě, bohové!
Výčitka smrtelná ať navždy v srdci bije!

THERAMENOS:

Tu objevila se v těch místech Aricie.
I přes váš hrozný hněv za Hippolytem šla,
aby v něm před bohy přijala manžela.
Blíží se. Vprostřed trav to rudou krví dýmá.
Vidí — ach, ubohá je duše milence —
že její Hippolyt tam leží znetvořen.
Na chvíli zaváhá v tom strašném žalu svém
a nepoznávájíc toho, jež zbožňovala,
ač před ní mrtev byl, na živého se ptala.
Poznavši posléze, že přec jen mrtev je,
svým smutným pohledem na bohy žaluje,
a jak by z jejích žil unikl život rázem,
u nohou milence s výkřikem padne na zem.
Ismena klekne k ní a v pláči přehořkém
vrací ji životu, jenž není životem.
A já jsem přispěchal, ač žít už netěší mě,
abych vám u nohou složil své těžké břímě,

jež zmírající syn v mé srdce vložil tím,
že pro vás pověřil mě přáním posledním.
Leč právě přichází nepřítelkyně jeho.

Scéna 7.

THÉSEUS, FAIDRA, THERAMENOS, PANOPA, STRÁŽE

THÉSEUS: Můžete šťastna být! Už nemám syna svého.
Jak všechny obavy i podezření zlé,
jež chvěly srdcem mým, byly, ach, pravdivé.
Můj syn už nežije! Svou oběť vezměte si!
Právem či neprávem, radujte se z ní přeci!
Dnes vím, že nejednou jsem v žití klamán
byl.

Když vinila jste ho, já v zločin uvěřil.
K věčnému pláči je má duše odsouzena.
I život proradný nic pro mě neznamená,
neboť mé bolesti už syna nevrátí
a může nanejvýš zvýšit mé neštěstí.
Chci od vás pryč, chci najít místa jiná,
chci prchnout obrazu znetvořeného syna.
Smrtící vzpomínkou sužován napořád,
z celého světa chci sám sobě výhost dát.
Mou nespravedlnost odsoudí v celé zemi
a vlastní proslulost jenom trest zvyšuje mi.
Být prostým občanem, lépe bych se moh
skrýt.

Pro přízeň bohů všech maje teď nenávist,
protože obrací se v smrtonosné rány,
nechci už rušit je marnými modlitbami.
Ať dají cokoli v dobrotě zlověstné,
už nenahradí tím, co vzali duši mé.

FAIDRA: V mlčení zločinném už nelze déle žítí.

Oběti nutno je nevinnost navrátiti.
Váš syn nic nespáchal!

THÉSEUS: Co ztiší bolest mou?

Můj syn byl odsouzen jen vaší zásluhou.
Myslíte, ukrutná, že omluva tu stačí?

FAIDRA: Můj čas už vzácný je. Vyslechněte mě radši.
To já jen vrhla jsem svůj cizoložný zrak
na syna cudného, nikoli naopak.
Nebesa v moji hrud neblahý oheň dala
a hnusná Oinona pak zločin dokonala.
Měla strach, aby ten, jenž vášeň moji znal,
otci a vladaři snad všechno neudal.
A tak mé slabosti, proradná, zneužila
k tomu, že před vámi sama jej obvinila.
Za zločin pykala. Hněv můj nemohouc snést,
ve vlnách našla přespříliš mírný trest.
Meč dávno skončit moh hříšnou pouť mého těla.
Však zneuctěná ctnost by tím jen utrpěla.
Chtěla jsem výčitky obnažit přiznáním
a potom vydat se na cestu k zemřelým.
V žilách mi proudí jed a pozvolna mě mámí,
jed, který do Atén Médea přinesla mi.
A teď už do srdce si cestu razí snad,
protože umdlévám a cítím zvláštní chlad.
Skoro už nevidím, všechno je v mlze zcela,
nebe i manžel můj, jehož jsem urážela.
A smrt, jež zrakům mým teď bere všecken jas,
mnou pošpiněným dnům jde navracet jej zas.

PANOPA: Umírá, pane můj!

THÉSEUS: Proč tak hanebné činy
nezmizí z paměti jak ta, již skryjí stíny?
Teď půjdu, poučen jsa strašnou chybou svou,
promísit slzy své, ach, s krví synovou.
A budu objímat zůstatky jeho těla
a pykat za přání, jež zločinem se chvěla.

Poctu mu vzdejme však, kterou si zasloužil!
A duši zesnulou abych teď uklidnil,
ať, třeba její rod rozséval nepokoje,
z milenky synovy stane se dcera moje.

Konec

Jeden francouzský kritik napsal zlomyslnou větu, že na velkých autorech je obdivuhodné to, že dovolují pozdějším generacím, aby si mezi sebou nerozuměly. Sotva kdo však hodil ošemetnější jablko sváru než velký tragický básník francouzského klasicismu Jean Racine (1639—1699). Dostala-li se literární historie a kritika ve Francii i mimo ni nad Racinovým dílem už tolikrát do křížku, pak je to především proto, že Racine není už od počátku 18. století pro evropskou literaturu pouze „velkým autorem“, ale zároveň nejryzejším vtělením národního vkusu a nejdokonalejším představitelem estetické doktríny — klasicismu. Po celé osmnácté století a někde i déle trvala francouzská kulturní hegemonie a nadvláda klasického vkusu nad jevišti a literárními katedrami od Lisabonu až po Petrohrad. Není divu, že po celou dobu romantické inkubace, a zvláště za „romantické bitvy“ samé, je právě Racinovo dílo nejsilnější baštou klasické obrany a že je proti němu namířen hlavní nápor romantického útoku. Polemika s klasicismem je zpravidla polemikou s Racinem — to platí i v pozdějších dobách, kdy se „klasický“ názor na Racinovo dílo účinkem nových a nových interpretací a kritických koncepcí změnil, zkomplikoval, dokonce „zromantizoval“. Ve své vlasti zůstal „parádní kuň francouzského jeviště“, jak Racina nazval Schiller, estetickým paradigmatickým v boji za klasicismus, za „národní vkus“ až do dneška. Protože je to zápas dlouhý a komplikovaný, z jedné strany usilující o čistotu národního kulturního odkazu, z druhé živený úzkoprsým nacionalismem a reakční politickou apologetikou, je i kritický zápas o Racinovo dílo složitý a odstíněný. O tom více než co jiného poučuje bibliografie racinovské literatury.

Semeno racinovského sváru nevyklíčilo však jen v diskusích o vývoji francouzské literatury a o problémech klasicismu. I kolem básníkova života a díla samého vyrostla řada problematických otázek, které romanistika už desítky let s menším nebo větším zdarem řeší. Racine člověk a umělec je vůbec moderní vědě větším problémem než například dva ostatní členové velkého trojlístku měšťanských dramatiků XVII. století, Corneille a Molière. Byl by to dlouhý výčet tezí a antitezí, reálných i vyspekulovaných, o které se vedl spor. Byl Racine jemný a něžný otec rodiny, nebo brutální kariérista? Citlivá křesťanská duše, nebo Helén chodící celý život s maskou? Jansenista propadající proti své vůli svodům světa, nebo světák s červem jansenismu v srdci? Byl to mravní rigorista z Port-Royalu, nebo pompézní křesťan versailleského dvora? Je svou podstatou lyrik, horce vášnivý a senzibilní, nebo dramatický talent první velikosti? Podal svou tragédií esenci helénismu, nebo psychologii ludvíkovského dvora? Je *Faidra* čistým výrazem pohanského helénismu, nebo rukou podanou Port-Royalu na usmířenou? Je pravým Racinem Racine veselé Paříže, podezřelých dobrodružství, divadla a jeho zákulisí, nebo kající klekající před svým učitelem z Port-Royalu, zbožný samotář, autor dvou křesťanských tragédií? Ve stovkách odpovědí na tyto a jiné problémy je věrný obraz Racinova literárního osudu, ať už jsou otázky reálné či nikoli a stanovisko toho či onoho racinovce fundované nebo povrchní.

*

Jean Racine je už od osmnáctého století považován za „nejčistšího“ autora klasicismu, estetické koncepce, která v evropských literaturách zrála od renesance a našla svého největšího kodifikátora ve Francii v Racinovu současníku a příteli Nicolasu Boileauovi, autorovi *Umění básnického* (1674). Jádrem klasicistní koncepce umění je

přesvědčení, že krásné je v umění to, co je všem lidem společné, tj. co je neproměnné dobou — tedy věčné —, co je neproměnné místem, národní a společenskou příslušností, co není výjimkou, nýbrž pravidlem. Ideálem klasicistní estetiky a klasicistního umění je tedy *člověk vůbec*, lidská obecnina, věčný pravzor člověka, to, co je člověku všech dob, míst a společenských určení společné. To, v čem se lidé od sebe liší — dobou, místem, společenským osudem, psychickou výjimkou — klasicistní estetikou nezajímá. Právě v tomto bodě, v otázce podmíněnosti umělce dobou, prostředím, třídní příslušností a jeho individualitou, bude teorie klasicismu už od osmnáctého století napadána a nakonec vyvrácena.

Vycházejíce z Descartovy teze, že rozum je „věc všem lidem nejvíce společná“, kdežto cit a vůle lidí rozdělují, že tedy rozum je nejobecnější a zároveň okolnostmi místa a času nejméně podmíněné pojítko mezi lidmi, činí jej klasicisté osou své estetiky. Racine o tom příznačně říká v předmluvě k *Ifigenii v Aulidě*: „Z toho, jak na našem divadle zapůsobilo vše, co jsem napodobil buď z Homéra nebo z Euripida, jsem s radostí poznal, že vkus a rozum jsou stejné ve všech stoletích. Ukázalo se, že pařížský vkus je stejný jako vkus aténský; moji diváci byli dojati týmiž věcmi, které kdysi pohnuly k slzám nejvzdělanější národ v Řecku...“

Ideálem klasicistního umění je tedy rozumový řád. Ten už byl v dějinách umění s naprostou dokonalostí uskutečněn v některých dílech Řeků a Římanů. Klasicistní umělec musí tedy mít v antickém umění závazný vzor a jeho ctižádost musí směřovat k napodobení vzorných antických děl ve snaze vyrovnat se jim. Klasicistní kritik pak měří moderní dílo antickým vzorem chápaným jako vtělení absolutní krásy. Antika je přitom u francouzských klasiků z hlediska „příbuzenství volbou“ chápána velmi úzce a svévolně, v podstatě tak, aby se představa o vzorném,

„klasickém“ starověku dostala pod jednu střechu s descartovským univerzálním rozumem.

Klasicistní estetikou často proklamovala zásadu věrnosti realitě. Její realismus je však zvláštní. Klasicistní umělec vcelku nejeví zájem o přírodu, ta je pro něho jen lhostejným dějištěm lidských osudů. Zajímá se výhradně o přírodu lidskou, o přirozenost, a to v celém jejím rozsahu. Zajímá se i o nerozumové stránky lidského nitra, o city, pudy a vášně, jak můžeme vidět právě na Racinovi. Ze zájmu o studium lidské povahy se zrodilo umění detailní psychologické observace. Tento význačný rys francouzského klasicismu, daný zájmy vysoké společnosti, jíž tato literatura sloužila, je důkazem jeho společenské vázanosti právě tak jako např. jeho okázalost a slavnostnost, jeho obřadná majestátnost a patos vznešenosti. O této vázanosti bychom totiž mohli mít pochybnosti, uvážíme-li, že např. u tzv. velkých žánrů klasicistní estetikou zapovídá současné látky a moderní problematiku, protože odporují jejím požadavkům „věčné krásy“.

Ve skutečnosti je klasicistní umění poplatno své době doslova vším. Je to ve svém celku umění oficiální, které svou slavnostní vznešeností, svým zdůrazňováním řádu a důstojnosti odpovídá principům, na nichž stojí okázalá majestátná budova francouzské absolutní monarchie v době svého rozkvětu. Není možno nevidět, jak vrcholné období Corneillovo koresponduje s konsolidací monarchie za Richelieua a klasická dekáda Racinova s údobím vítězných válek a císařské sebejistoty Ludvíka XIV. Psychologie Corneillových hrdinů vyjadřuje dobu konfliktů a politických vášní v údobí upevňování státu, Racinovi dramatičtí protagonisté lecčím, zejména svou milostnou psychologií, obražejí změnu životního stylu v dvorských kruzích po r. 1660, v období konsolidace a úspěšných výbojů, takže sociologická kritika XIX. století mohla Racinovy tragédie nazvat „versailleskými kronikami“ a přisuzovat jim dokumentární

nebo i klíčový význam. Nelze také nechat bez povšimnutí fakt, že v umění právě tak jako v praktickém výkonu vlády jsou spojenci francouzských králů měšťané; Corneille, Molière, Racine jsou literaturě tím, čím je Colbert královským financím nebo Louvois armádě. Hlavní však je, že celá klasicistní koncepce antiky jako estetického vzoru doslova a do písmene odpovídá césarismu Ludvíka XIV., který se na počátku své vlády uvazuje v imperiální dědictví starověkého Říma a přejímá ve všech oblastech své vlády jeho světovládné poslání. Okázalý návrat k antickým ideálům a klasicismus francouzské architektury nebo literatury tu jsou výrazem téže zásady jako slavná věta Ludvíkovy zahraniční politiky: posunout francouzské hranice tam, kde byly hranice galské.

*

Jean Racine má mezi dramatiky francouzského klasicismu zvláštní místo především v tom, že klasicistní estetická teorie nepodvazovala jeho tvůrčí schopnosti, ba naopak. Jeho tragédie se s nepředstavitelnou lehkostí podřizuje pravidlům žánru, jak je stanovil ve své Poetice Aristoteles a jak je postupně systematizovali, slučující svou představu o „klasičnosti“ antické literatury s univerzálním rozumem, francouzští teoretikové XVI. a XVII. století. Nejlépe je to vidět na zákoně „tří jednot“, jímž v XVI. století dramatictí teoretikové k naprosté závaznosti formulovali zvyklost řeckého divadla, danou přítomností sboru na scéně, technickými možnostmi antické scény, a zdaleka ne obecně zachovávanou. Kdežto téměř všichni ostatní dramatikové pociťují jednotu místa (děj dramatu se musí odehrát na jednom místě) a jednotu času (od začátku do konce děje nesmí uplynout zpravidla víc než čtyřiačtyřicet hodin) jako brzdu své tvorby a často je nedodržují, Racine je nejen bez obtíží zachovává, ale pochvaluje si je dokonce jako nezbytný prostředek dramatické koncentrace.

Racine ve svých počátečních dramatech přejal dramatickým systémem Corneillov. Ve smyslu technickém ani později o žádné novoty v dramatu neusiloval a také je nevytvořil. Naopak, jak se z žáka stává Corneillovým soupeřem, očisťuje a zjednodušuje Corneillovu dramatickou techniku zejména důsledným příklonem k praxi řeckého divadla. Tak proti Corneillovi požaduje prostý, nekomplikovaný, látkou nepřetížený děj, který by hověl pravidlu tří jednot, a působil tedy na scéně dojmem pravděpodobnosti. Úzkostlivě se při rozvíjení děje vyhýbá nelogičností, náhodám a výstřednostem. S tímto názorem se několikrát setkáváme v Racinových předmluvách k dramatům, které kromě pasáží apologetických a výkladů látkových obsahují cenné, byť nesoustavné a neúplné poznámky o Racinově dramatické teorii. Racine potírá názor, že básnická invence záleží v umné kombinaci složitých dějů s velkým počtem osob, jak se prý domnívají autoři malých dramatických schopností, a naopak tvrdí, že vrcholem básnické vynalézavosti je „udělat něco z ničeho“. Racine tak proti technice vnějšího děje s množstvím nepravděpodobných zápletek, zvrátů, oslnivých tirád a divadelních efektů staví dramatickост vnitřní, která vyplývá „ze zájmů, názorů, citů a vášní“ jednajících osob, tedy z jejich psychologie, a upoutá diváka právě svou pravděpodobností. Racine tu požaduje a zároveň vytváří novou dramatickou logiku, podle níž se vše, co je představováno, děje do posledního slova a gesta nutně. Zájem divadelních osob směřuje jednoznačně do středu dramatickosti, ať už je jejich účast na ději pozitivní nebo negativní. Dramatický spád jeho tragédie je pak dán tím, že Racine zachycuje životní krizi přímo v jejím vrcholu a že se na scéně v jediném dni prudce vybíjí všechno nahromaděné napětí.

Corneille koncipoval své postavy ve smyslu descartesovské psychologie a etiky. Podřizoval všechna jejich duševní hnutí rozumu, který u něho zůstává pánem situace

i v nejvypjatějších dramatických momentech. Tento intelektualismus je Racinovi cizí. Racine v dramatu interpretuje jansenistický názor o slabosti člověka, kterého opustila milost boží. Nevěří v řídící sílu rozumu nebo vůle, lidské nitro je mu bojištěm slabé lidské vůle s nezrotnými, nezvládnutelnými vášněmi, které mají charakter slepé fatální síly a jako by byly vyššího řádu než člověk, jako by byly předurčeny. Střetnutím těchto dvou sil, lidské, marně zápasící, a fatální síly vyššího řádu, o jejímž vítězství je předem rozhodnuto, je dáno tragično Racinových her, zcela ve smyslu antického. Vidíme, že pesimistické učení jansenismu, s nímž Racine celý život zápasil, podstatně ovlivnilo etiku Racinovy tragédie, jejíž estetika je ryze „pohanská“. Je v tom ukryt jednak Racinův permanentní rozpor mezi helénským paganismem v umění a jansenistickým křesťanstvím ve víře, jednak se v tom pronikavě odráží obecná tendence „velkého století“, které chápe náboženství více mocenskopoliticky než eticky a metafyzicky a v umění slučuje dvě oblasti dosud neslučitelné, antiku a křesťanství, v jakousi křesťanskou mytologii.

Corneille byl přesvědčen, že nositelem tragického účinku mohou být jen velká politická témata nebo s nimi spojené vášně, a lásku odsunoval až na druhé místo, protože ji většinou pokládal za cit příliš slabošský a nanejvýš v ní viděl zdroj heroismu. Racine však učinil ústřední hybnou silou své tragédie právě lásku. Snad na tom má podíl proměna dvorského vkusu po r. 1660, pravděpodobně též ludvíkovský režim, který nepřál corneillovské politické tragédii, protože přestalo být žádoucí, aby se básník tragédie zabýval „státními zájmy“, které se „navěky“ zkonsolidovaly. Racinovy tragédie jsou studii milostného citu v nejrůznějších podobách a stupních: lásky šťastné i nešťastné, lásky něžné i sebeobětavé, toužící i žárlivé, vášnivé i krutě chladné, galantní i tragické. Největší je Racine v líčení lásky tragické, takové, která je nositelkou

hrdinova zmaru. Tu vytvořil zejména několik velkolepých ženských postav, které fatální milostná sudba provádí peklem milostných krizí, utrpení a zmatků, zločinů a intrik, výčitek a pokání k tragičné smrti. Vrcholným ztělesněním tohoto druhu lásky je milostný osud Faidry, hrdinky stejnojmenné tragédie.

*

Námět o ženě, která před svým manželem obviní cudného jinocha, že ji zneuctil, ačkoliv ve skutečnosti její lásku odmítl, je velmi starý a má bohatou migraci už ve starých neevropských literaturách. Pronikl také do aténského mytologického okruhu théseovského a odtud se mu dostalo zpracování u řeckého dramatika Euripida v tragédii *Hippolytos*, která byla Racinovým přímým vzorem. Euripides látku zpracoval dvakrát. V první redakci, dnes zcela nezachované, se Faidra svému nevlastnímu synu Hippolytovi vyznává sama (jako u Racina) a umírá až po Hippolytově smrti. Faidřino přímé vyznání se antickému obecnstvu zdálo nemravné, a tak vznikla redakce nová. V ní vyzrazuje Faidřinu lásku Hippolytovi chuva a Faidra se oběsí ještě před příchodem Théseovým. Aby zachránila svou čest, zanechá Théseovi zprávu, v níž Hippolyta křivě nařkne, a Théseus podobně jako v první redakci přivolá na Hippolyta Poseidónovu pomstu. Na konci tragédie vystupuje bohyně Artemis, sdělí Théseovi pravdu a Hippolyta před smrtí potěší.

První Euripidovu redakci převzal římský dramatik Seneca ve své tragédii *Phaedra*. I tato hra, jak se dovídáme z Racinovy předmluvy k *Faidře*, byla francouzskému dramatikovi přímým vzorem. Zato bez významu pro Racinovu tragédii jsou četná další zpracování látky na francouzské půdě (patetická tragédie Roberta Garniera *Hippolyte*, vydaná r. 1571, La Pinelièrův *Hippolyte* z r. 1635, Gilbertův *Hippolyte neboli Necitelný jinoch* z r. 1646, Bidardův *Hippolyte* z r. 1675).

Srovnáme-li Racinovu tragédii s Euripidovou, vidíme několik základních rozdílů. U Euripida má tragický příběh mytologický rámec, vlastní tragédie je důsledkem sváru Afrodity s Artemidou: ješitná Afrodité, bohyně smyslné lásky, odsoudí Hippolyta k zániku, protože nevyznává ji, ale Artemidu, bohyni lovu. Faidra pak je u Euripida pouze nástrojem Afroditiny pomsty. U Racina mytologický rámec odpadl a rozptýlil se v drobných narážkách po textu. Faidra se u něho stala namísto Hippolyta hlavní postavou. V Euripidově, Senecově a Racinově textu je celá řada shodných a podobných míst, myšlenek i formulací, avšak o umělecké příbuznosti v pravém slova smyslu mluvit nelze, ani co do dramatické koncepce a stavby, ani co do dramatické techniky a verzifikace. Racinova *Faidra* je tragédie zcela zrozená z ducha francouzského klasicismu.

Celý pětiaktový útvar Racinovy tragédie je prostoupen horkým dechem Faidřiny neblahé, zločinné vášně. Její tragičnost je v tom, že Faidra si je vědoma svého osudu, seslaného bohy, a marně s ním zápasí. Růst Faidřiny fatální vášně je kompoziční osou tragédie. Racine tu prudkým světlem osvítil širokou škálu vášnivého citu: Faidra v jednom z retrospektivních monologů (I, 3) líčí zrod a postupný růst své vášně k Hippolytovi: Zamilovala se z úradku bohů krvesmílnou vášní při prvním spatření; hledí milostnou kletbu odvrátit modlitbou, obětmi; její vášeň se stává svatokrádeží (místo bohyně vzývá Hippolyta, v tváři manžela vidí milence); nakonec začne Hippolyta pronásledovat, a aby jí zmizel z očí, uvrhne jej do vyhnanství: miluje nenávisť. *Leč všechno nadarmo! Krutý je osud ženy!*

Tolik dramatického napětí je na začátku tragického dne koncentrováno v jediné postavě. Faidřin vlastní tragický pád má dva důležité dramatické momenty: jedním je motiv falešné zprávy o Théseově smrti (příčina Faidřina vyznání Hippolytovi) a druhým Faidřino zjištění, že Hippolytos

miluje Aricii (ve chvíli, kdy se Faidra chtěla Théseovi vyznat a zabránit tak Hippolytově smrti). Dramatičnost Faidřiny postavy je zcela niterná — vnější děj je ostatně v celé hře minimální a dovídáme se o něm většinou zprostředkováně ze zpráv „poslů“. Faidřina postava odpovídá, jak vidíme z předmluvy k tragédii, Racinově představě o dramatickém hrdinovi. Zastával (na rozdíl od Corneille) Aristotelův názor, že hrdinou tragédie musí být člověk „prostředně dobrý“ — ani úplně dobrý, ani zcela zlý, ani zcela vinný, ani úplně spravedlivý —, aby byl schopen v divákovi vzbudit „soucit a bázeň“. Faidra podle něho má řadu dobrých vlastností: má hrůzu z nelegitimní vášně, snaží se, seč je, aby ji přemohla, chce raději zemřít, než by ji komukoli vyznala. I jinde je prý z jejího jednání vidět, že její krvesmílná vášeň je spíš božským trestem než aktem Faidřiny vůle. Také lživé obvinění Hippolyta nepřednese u Racina (na rozdíl od Euripida) Faidra, ale chůva Oinona, našeptavačka a strůjkyně Faidřina tragického pádu. Racine toto rozhodnutí motivuje nedůstojností takového činu pro urozeného člověka, kdežto služebná se takového činu může dopustit v obavě o život a čest své paní. Ani Oinona není tedy postavou zcela zápornou, což se potvrzuje i na začátku III. dějství, kde Faidru marně vybízí, aby prchla do Atén.

Aby byla splněna podmínka aristoteléské katarze, nemohl Hippolytos Racinovi vyhovovat jako postava jednoznačně kladná. Racine píše v předmluvě k tragédii, že mu dodal „slabosti“ a „pocitu viny vůči otci“ tím, že mu dává zamílovat se do Aricie, dcery znepráteleného rodu. Šlechtnost, zvláště vůči Faidře, mu u Racina v plné míře zůstává. Aricie je hrdinkou ušlechtilé lásky a je přitom ve své lásce velmi reálná: je okouzlena Hippolytovým hrdým panictvím a jako by je chtěla svou láskou zlomit. Théseovi připadá v tragédii nevděčná úloha mstitele nepravé viny. I on je vinen: aspoň tím, že neuvěřil svému podezření.

Končí v tragické rezignaci a tragédii uzavírá jeho spravedlivý úmysl. Pozoruhodné je, že ani slovem nevyjádří účast s umírající Faidrou.

V závěru své předmluvy k *Faidře* Racine napsal, že v žádné jiné jeho hře „není tak vyzdvižena ctnost; že i nejmenší provinění v ní jsou přísně trestána; že sama myšlenka na zločin v ní je nazírána s takovou hrůzou jako zločin sám; že slabosti lásky v ní platí za opravdové slabosti; že vášně v ní jsou představeny jenom proto, aby se ukázalo, jaký zmatek působí, a že hřích je v ní vylíčen takovými barvami, že člověk pozná a začne nenávidět jeho ohyzdnost“. A dodává, že takovéto hry by mohly „usmířit tragédii s množstvím osob proslavených svou zbožností a svým učením, které ji v poslední době odsoudily a které by o ní patrně smýšlely příznivěji, kdyby spisovatelé mysleli právě tak na výchovu svých diváků jako na jejich pobavení...“ Když se Racine po jevištním neúspěchu *Faidry*, nastrojeném skupinou jeho aristokratických nepřátel a závistivých pseudospisovatelů, se světskou tragédií navždy odmlčel, zavdala tato slova Racinovy předmluvy některým jeho vykladačům podnět k tvrzení, že k Racinovu kajícímu návratu do Port-Royalu došlo hlavně z důvodů jistého uměleckého ztroskotání. Zdálo se jim, že zralý Racine dospěl přesně k tomu, proti čemu jako mladík tak temperamentně bojoval. Příčina Racinova návratu je však zřejmě hlubší. Tkví v nábožensko-ideologických rozporech člověka, kterého původ, společenská situace i kolísavé přesvědčení služebného měšťana vrhaly jednou do arény světské slávy, podruhé do ohrady posledních jistot, k zbožným otcům v Port-Royal des Champs.

*

Racine dramatik byl skoro celý život obklopen ovzduším spiklenecké nevráživosti a kritické nepřítelů. Dramatickým ideálem doby zůstával Corneille a ze srovnání

s Corneillem byly pro Racina vyvozovány negativní závěry: básník jednoho námětu — lásky — převlékající klasické hrdiny do kostýmu dvořanské galantnosti a slabošských milostných citů svého století. Proti jeho hrám byly vedeny očerňující kampaně a jejich úspěch byl mařen nejnevybíravějšími prostředky: například byly pro konkurenční scény narychlo slepovány kusy na stejný námět. Úklady Racinových nepřátel vyvrcholily kolem prvního představení *Faidry* na počátku ledna r. 1677. Šlechtická kabala, vedená vévodkyní de Bouillon a vévodou de Nevers, živěná intrikami ze salónu paní Deshoulièrové, ochránkyně „konkurenčního“ básníka Pradona, a uváděná v chod nenávisť četných corneillovců a závistí špatných autorů, tehdy škoupila prvních šest představení v Hôtelu de Bourgogne, takže divadlo zelo prázdnotou. Na scéně Hôtelu Guénégaud zatím krátký čas triumfovala špatná *Faidra* Pradonova. Kolem těchto skandálních intrik se rozvinula válka epigramů mezi Racinovými odpůrci a přáteli, v níž vévoda de Nevers hrozil Racinovi a Boileauovi spráskáním holí, k němuž by asi došlo, nebýt zákroku Condéova, který rázem vzal Racinovu věc za svou. Po celé 17. století bylo tak Racinovo dramatické dílo předmětem polemiky, v níž padlo kritických výtek asi tolik jako pochvalných a nadšených slov.

Zcela odlišný je Racinův obraz v zrcadle kritiky 18. století. Ze „sporů starých a moderních“ vyšel vítězně názor moderních o „zdokonalitelnosti“ lidského ducha, o historickém pokroku umění a věd. Dedukcí z této myšlenky byla teze, v 18. století obecně přijímaná, o rovnocennosti francouzských klasiků s klasiky antickými, ne-li o jejich „nadřazenosti“. Pro pseudoklasicismus v celé Evropě se tím uzákoňuje závaznost dvojí nápodoby, nápodoby francouzského klasicistního umění právě tak jako klasiky antické. Racine je pro dogmatickou kritiku 18. století, která soudí umělecké dílo kritérii absolutní krásy a univerzální-

ho vkusu, vrcholným představitelem tragického žánru. Překonal podle ní, díky všeobecnému a přímočarému pokroku umění, nejen své antické vzory, nýbrž i Corneille. Jeho dílo představuje podle Voltaira harmonické spojení „génia“ a „vkusu“. Tato koncepce Racina, nejúplněji formulovaná La Harpem v *Lyceu*, stává se později pilířem obrany klasicistních principů po celou dobu romantického útoku. Faidra sama je v kritikách 18. století chápána jako dokonalé vyjádření nešťastné vášně a jako nositelka ryzí dramatické katarze. Kritikové se zejména snažili definovat, proč hříšná Faidra budí v diváku větší soucit než nevinný Hippolytos. La Harpe vidí příčinu v složitosti jejího utrpení. Kdežto Hippolytos prý budí soucit jen svou smrtí (pronásledování Faidřino a lživé nařčení Oionino mu vynahrazuje láska Ariciina), je Faidra nešťastná do důsledků a ve všem: celou svou zločinnou vášní, výčitkami svědomí i Hippolytovou smrtí.

Ve všech údobích „romantické bitvy“ bylo Racinovo jméno vyslovováno velice často, a to ve Francii právě tak jako v cizině. Romantická kritika chce v jeho díle podetnout strom klasicistního a pseudoklasicistního umění, chce na něm zdiskreditovat všechny principy literárního klasicismu.

Nejdříve došlo k zásadnímu utkání s Racinem v Německu, kde emancipace od francouzského kulturního vlivu byla už desítky let jedním z hlavních vývojových problémů domácího umění. August Wilhelm Schlegel, čelný teoretik rané romantiky, se tu s problémem Racina a klasicismu vyrovnal dvěma díly, z nichž druhé se stalo epochou v historii literárních doktrín. R. 1807 napsal francouzsky knížku *Srovnání Racinovy Faidry s Euripidovou* a rok nato vydal ve Vídni své *Přednášky o dramatické literatuře a umění*. Podobně jako už před ním Lessing pokládá Schlegel francouzskou klasiku jako celek za umění nápodoby, která v ničem nedosahuje svého vzoru. Obviňuje klasicistní a pseudoklasicistní

umění z „absolutní koncepce tragédie“ diktát pravidel a postulát „čistých“ tragických situací, „čistého“ patosu, „čistých“ vášní a tragické „důstojnosti“ vyřadily prý racinovskou tragédii ze života, jež by byla schopna vyjádřit jen potud, pokud by vyjádřila jeho moderního, křesťanského ducha. Schlegelova kritika Racina je příkladem kritiky nehistorické, koncipované zvnějšku, neboť a priori zamítá celou klasicistní estetiku a nevidí originalitu francouzského klasicismu ani Racina. Zejména *Srovnání*, v němž Schlegel proti sobě nehistoricky staví detaily motivace obou dramát, je metodicky pochybené a odporuje mimo jiné Schlegelově vlastní koncepci Euripida, kterou téměř současně objasnil na jiném místě. Racinoва *Faidra* stojí podle Schlegela v každém směru umělecky níže než Euripidův *Hippolytos*. Faidra sama je nestydatá, výlučně smyslná, slabošská žena, Hippolytos dvorně zamilovaný princ, Théseus prostopášný, lehkomyšlný kníže a morální hodnota Racinova díla je prý hluboko pod Euripidovou. *Srovnání* vyznívá zcela neprůkazně a nesetkalo se v pozdějších racinovských diskusích s odezvou. Ve vídeňských *Přednáškách* je Schlegelův názor na Racina mnohem vyrovnanější a umírněnější. Tento názor přijal spolu s celou koncepcí „klasického“ a „moderního“ umění německý romantismus a coppetskou branou, přes členy literární družiny paní de Staël, zčásti také romantismus francouzský.

Nejvýraznějším mluvčím francouzské racinovské kritiky za romantismu je však Stendhal, autor polemického, příznačně nazvaného spisu *Racine a Shakespeare* (1823 a 1825). Stendhal v této kritice vychází z definice literatury jako „výrazu společnosti, která ji zrodila“. Racine je pro něho uměleckým vyjádřitelem století Ludvíka XIV. Neváhá jej nazvat romantikem v tom, že „vylíčil markýzům u dvora Ludvíka XIV. vášně zmírněné nesmírnou důstojností, která byla tehdy v módě a jejímž důsledkem bylo, že takový vévoda z r. 1670 i při nejnežnějších výlevech otcovské lásky

nezapomněl svému synovi říkat pane“. Racinova tragédie je pak „nejlepší možnou tragédií pro domýšlivé a duchaplné dvořany despoty, který byl sám velice domýšlivý, velice samolibý, zároveň však prozíravý a hleděl v Evropě sehrát vynikající roli...“ Politické principy, společenská organizace a způsoby myšlení ludvíkovské monarchie se však podle Stendhala ve Francii už zcela vyžily. Právě tak se vyžilo umění, které je jejich výrazem. Racinova tragédie už není schopna poskytnout romantickému pokolení třetího desetiletí 19. věku pravý estetický požitek, Stendhalův současník ji už ani nepocituje jako drama, nýbrž jako epiku v dialozích. „Místo slova *tragédie* vepište do čela Racinových děl: Dialogy vyňaté z epické básně... Tyto dialogy pokládal za tragédii národ dvořanů roku 1670, nepokládá je však již za ni rozumně myslící a průmyslový lid roku 1823.“ Stendhal, jak vidíme, pronáší proti Racinově tragédii sociologický důkaz. Mýlil se, když se domníval, že literární život Racinovy tragédie je spjat s existencí monarchistické vlády, právě tak jako když ji degradoval na epiku v dialozích a vysmál se jejímu alexandrinu. Bylo to polemické stanovisko a výrazný argument do „romantické bitvy“. V podstatě však šlo o to, že racinovská tragédie musela padnout, aby mohlo vzniknout romantické drama. Jako se v dobře vedené bitvě musí nejdříve zničit nepřátelský elitní sbor.

Polemika nastupujícího romantismu s Racinem byla historickou nutností prvního řádu. Byl to zápas s největším tvůrcem minulé epochy o nové umění. Tento účel posvětil mnoho prostředků, jichž bylo v zápase použito. Byla to největší, nejzásadnější a nejživotnější polemika o Racina v dosavadních literárních dějinách, v níž Racine ještě vystupoval jako živá tvůrčí síla a vládce nepřehledné říše, která se jeho dílu sama poddala. Dějiny pozdější racinovské kritiky ukazují dvěma směry: na jedné straně signalizují prohlubující se odborný zájem o postavu i dílo, velmi nestejný v různých dobách devatenáctého a našeho století, na druhé

ukazují Racina jako reprezentanta jisté základní tendence francouzského „ducha“ v literatuře a jako vzor „klasicizujícího“ umělce. Obraz 18. století a romantické kritiky se postupně upřesňuje a zároveň komplikuje. Objevuje se Racine bytostný lyrik Sainte-Beuvův, básník svrchované senzibility, čistoty a jemnosti, přichází Racine psycholog a kronikář versailleského dvora v koncepci „vědecké kritiky“ tainovců, jej střídá Racine idol „francouzské civilizace“ pravicových ideologů *Action Française*. Následuje Brunetièrová koncepce rehabilitující velkého tragika a Lemaítrova, objevující v Racinově tragédii drama instinktu. Od dvacátých let našeho století se Racinův obraz dále komplikuje a přitom subjektivizuje. Objevuje se křesťanský a mysteriózní Racine Mauriacův, Racine představitel poezie-hudby Paula Valéryho, Bremondův Racine „čisté poezie“, Gideův Racine arcityp klasika, ztělesnění „vítězství řádu a míry nad vnitřním romantismem“, Racine Giraudouxův, Thierry Maulniera a dalších a dalších až po Racina nedávné teze Goldmannovy a Picardovy a dvoudílné monografie Jasinského. Názorová různost, v dřívějších dobách značně odlišená generačně, vystupuje nyní v nejkřiklavějších kontrastech u současníků. Racinovská literatura posledních třiceti let je pestře protikladná mozaika empirie a spekulací, apolitičnosti a pravicového politického korteshovství, učenecké pedanterie a esejistické efektnosti, pronikavých myšlenek a bezcenného slovního balastu, badatelských pokroků a krejcarových pravd.

Faidra je v dějinách racinovské kritiky snad nejdiskutovanější postavou a dramatem. Od Arnauldovy „křesťanky, které chyběla milost boží“ až po Giraudouxovu moderní incestní hrdinku se táhne dlouhý řetěz interpretací, které více jako celek než v jednotlivostech odhalily obrovský lidský i dramatický náboj této postavy, v níž Racinova dramatická vloha dosáhla jednoho ze svých vrcholů. Moderní interpretace Racinovy lidské a umělecké osobnosti někdy

nepřesvědčují nebo i na první pohled odpuzují. Jejich omyly jsou však často jen negativním důkazem problematičnosti Racinova zjevu. Racine je stále básníkem složitého jádra, které dosud nevychladlo, ba naopak udržuje se při vysoké teplotě. Jeho problematika je dnes čistě literární, má těžiško mimo jeviště, na němž se Racinovo drama udržuje většinou pouze akademickou pietou. Tím však není vinen Racine umělec, nýbrž rozchod moderního divadla s žánrem, jež tvořil. Tvůrčí podstata Racinova díla je živá a znepokojuje: nic ji nepostihuje zjednodušeněji než představa sádrové busty trůnící v čele akademické seance, která se bohužel Racinovi stala posmrtným údělem ve skutečnosti i obrazně.

Josef Čermák

Jean Racine

FAIDRA

Veršovaná tragédie o pěti dějstvích

Z francouzského originálu Phèdre (Velhagen & Klasing, Bielefeld und Leipzig 1938) přeložil Gustav Franci. Doslov napsal Josef Čermák. Obálku a vazbu navrhl František Muzika. Vydalo nakladatelství Orbis jako svou 2034. publikaci. Edice Divadelní hry.

Odpovědný redaktor Milan Lukeš.

Z nové sazby písmem Baskerville vytiskla Polygrafia 3, n. p., závod Jiřího Dimitrova, Praha 7, Dobrovského 27. Formát papíru 84 x 108.

AA 3.49, VA 3.69, D-604087.

Náklad 2000 výtisků

První vydání tohoto překladu

Tematická skupina 13/5

Cena vázaného výtisku 11,60 Kčs

56/VIII-18